

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**MAGISTERSKÉ
KOMBINOVANÉ STUDIUM
2013–2015**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Edita Nováková

Cizinec – žák základní školy

Praha 2015

Vedoucí diplomové práce:

PaeDr. Jan Toman

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER
COMBINED (PART TIME)
2013-2015

DIPLOMA THESIS

Edita Nováková

Foreigner - pupil of primary school

Prague 2015
The Diploma Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Jan Toman

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 15. 4. 2015

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PaedDr. Janu Tomanovi za cenné rady, odborné připomínky a ochotu při zpracování diplomové práce

Anotace

Diplomová práce prezentuje možnosti podpory žáků s odlišným mateřským jazykem do procesu vzdělávání na základních školách v České republice. Dále autor uvádí důvody jejich příchodu a jejich početní a národnostní zastoupení. Také jsou zde uvedené informace o vzdělávání žáků cizinců, legislativní dokumenty ve vztahu ke vzdělávání cizinců.

Cílem praktické části je vytvoření metodické podpory pro konkrétního žáka a souboru metod, které mohou sloužit učitelům, kteří mají ve své třídě žáka s odlišným mateřským jazykem.

Klíčová slova

Cizinec, inkluzivní vzdělávání, integrace, migrace, vzdělávání cizinců, začleňování cizinců

Annotation

This thesis presents possibilities of support of pupils with a different mother tongue in the process of primary school education in the Czech Republic. Next the author states the reasons for their arrival and their numbers and national representation. The thesis also contains the information for education of foreign pupils and legislative documents in relation to the education of foreigners.

The goal of practical part is the creation of methodological support for a particular pupil and the creation of set of methods that can serve teachers, who have in their class any pupil with a different mother tongue.

Key words

Foreigner, inclusive education, integration, migration, foreigners' education, incorporation of foreigners

Obsah

Úvod	9
1 Vývoj migrace	11
1.1 Migrace cizinců do České republiky.....	12
1.2 Cizinci v České republice a jejich zastoupení dle státní příslušnosti.....	13
1.3 Důvody migrace.....	14
2 Vzdělávání žáků - cizinců v ČR	16
2.1 Působnost MŠMT	16
2.2 Legislativní souvislosti	18
2.3 Počty žáků- cizinců na území České republiky	20
2.4 Přijetí žáka cizince do školy.....	23
2.4.1 Příjímání pohovor	23
2.4.2 Příprava školy na příchod cizince	28
2.4.3 Přijetí podle kategorie žáka	29
2.5 Současný stav interkulturního vzdělávání žáka	31
2.5.1 Profil učitele žáka-cizince	32
2.5.2 Dvojjazyčný asistent pedagoga	34
2.6. Vzdělávání a začlenění žáka cizince do výuky	35
2.6.1 Začlenění do výuky	35
2.6.2 Zařazení žáka-cizince do ročníku.....	39
3. Další aspekty související se vzděláním cizinců	43
3.1 Komunikace školy a zapojení rodičů cizinců do života školy	43
3.2 Školní prostředí ve vztahu ke vzdělávání žáků cizinců	46
3.2.1 Integrace do kolektivu	46
3.2.2 Klasifikace žáků-cizinců	51
4. Šetření České školní inspekce.....	53
5. Praktická část	55
5.1 Cíle a výzkumné šetření	55
5.2 Cíle	55
6. Charakteristika zkoumaného vzorku.....	56

6.1 Použité metody.....	58
6.2 Pozorování žáka s OMJ.....	58
6.3 Dotazník pro pedagoga	58
6.4 Rozhovor se žáky	59
7. Metodický materiál pro žáky s OMJ.....	61
7.1 Metody používané pro začlenění žáka s OMJ	61
7.1.1 Příprava třídy na příchod žáka s OMJ	61
7.2 Metodický materiál pro začlenění žáků s OMJ do třídního/školního systému během prvních dnů po příchodu žáka s OMJ	62
7.2.1 Vzájemná pomoc žáků	62
7.2.2 Pomoc asistenta pedagoga při začlenění žáka s OMJ	65
7.2.3 Individuální vzdělávací plán	65
7.2.4 Komunikace školy s cizinci a zapojení rodičů – cizinců do života škol	67
7.2.5 Využití pomoci odborníků	69
7.3 Metodický materiál pro začlenění žáků s OMJ do třídního /školního systému během konkrétních vyučovacích hodin.	71
7.3.1 Slovník česko-ukrajinský ,ukrajinsko-český, výkladový	71
7.3.2 Obrázkový slovník žáka	72
7.3.3 Osobní slovník žáka	73
7.3.4 Metodické materiály:.....	74
Závěr	76
Seznam použitých zdrojů.....	78
Seznam zkratk	82
Seznam obrázků, grafů a tabulek	83
Seznam grafů.....	83
Seznam tabulek	83
Seznam příloh	84

Úvod

„Jiný jazyk je jiný pohled na svět.“

Fellini

Česká republika dlouhá léta patřila mezi země, které byly uzavřeny před světem. Neměli jsme zkušenosti s velkým počtem národností, které se chovají jinak, respektují jiné hodnoty, opírají se o jiné tradice, jinak komunikují a mají jiná očekávání než my - Češi.

S prohlubujícím se začleněním České republiky do Evropské unie a s pokračující globalizací roste i migrace obyvatelstva. Setkáváme se s občany s odlišnými kulturami, jejich tradicemi a zvyky stále častěji. V současné době se v České republice usazuje stále více cizinců. A proto je nutné přijmout tyto občany, kteří se zde usadí, vytvořit jim podmínky, aby se mohli v našem státě uplatnit a rozvíjet. Jen vzdělaný a vyrovnaný národ nedopustí, aby docházelo k excesům proti příslušníkům jiných ras.

Každým rokem roste počet cizinců s trvalým či dlouhodobým pobytem. V důsledku toho také roste počet žáků-cizinců na českých školách. Proto je zapotřebí věnovat pozornost zapojení dětí-cizinců do vzdělávacího procesu a umožnit jim ke vzdělávání i bezproblémový jazykový přístup. Začátky jsou pro mnohé z nich nesmírně těžké. Tito žáci i jejich rodiče se mnohdy musejí vyrovnat s nelehkou situací, kterou zajisté pobyt v cizí zemi přináší. Toto zásadní životní rozhodnutí zcela změní jejich život. Většina z nich přichází za vidinou lepší budoucnosti. Zlepšení životní situace je mnohdy vykoupeno velkou cenou: omezením kontaktů s rodinou a přáteli, setkáváním se s odlišnou kulturou, nutností navyknout si na nový styl a druh práce, fungování jednotlivých institucí a seznámením se s odlišným jazykem. Právě neznalost českého jazyka představuje pro cizince velké obavy z neúspěchu. Je proto zapotřebí věnovat pozornost žákům-cizincům i jejich rodičům, podporovat je a být jim oporou v nelehkých začátcích. Škola by pro ně neměla být jen místem vzdělávání, ale i místem, které budou žáci rádi navštěvovat a kde se budou cítit bezpečně. Škola by měla vytvořit takové podmínky, které povedou k tomu, že se žák cizinec brzo stane nedílnou součástí třídního kolektivu a bude se moci dále rozvíjet a vzdělávat.

Cíl práce (stručné vymezení zkoumaného problému)

Současná politika přijímá mnoho cizinců do ČR. Při nejednoznačné politické strategii to však může přinášet mnoho problémů dětem, které s imigranty přicházejí. Tito budoucí dospělí přicházejí nezávisle na vlastní vůli. Jejich osobnostní rozvoj a sociální integrita je příchodem do jiného jazykového a kulturního prostředí významným způsobem ovlivněna. Cílem práce je analyzovat aktuální podmínky těchto procesů v prostředí základní školy, upozornit na významná rizika a nabídnout možná individuální řešení.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou část.

- Teoretická část se zabývá problematikou cizinců, kteří pobývají v České republice, jejich důvody příchodu, možnost začleňování do vzdělávacího procesu, problematikou jejich vzdělávání.
- Praktická část zkoumá a představuje metodický materiál pro začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem do školního systému.

1 Vývoj migrace

Na rozdíl od předešlých let máme v dnešní globální společnosti možnost setkávat se s migrací v každodenním životě.

Česká republika je země s velkým počtem imigrantů. Odhaduje se, že dnes žije asi 213 milionů lidí mimo svou mateřskou vlast, tedy mimo zemi, kde se narodili nebo jejíž občanství nesou. Zhruba polovinu z této celosvětové migrační komunity lze nalézt v rozvinutých zemích, druhou polovinu v rozvojových zemích.

Migrace je v historii opakující se proces. Je to proces, v němž jednotlivec či skupina osob opouští svou zemi, aby našel či našla lepší životní úroveň. V České republice považujeme problematiku migrace za nový problém, ale Česko mělo už i v minulosti zkušenosti s přistěhovalectvím.¹

Při sčítání lidu roku 1921 čítala německá menšina 3 124 000 lidí, další početnější skupinu tvořili Slováci, Maďaři, následovali Rusíni, Poláci, Židé. Vyhlazení židovského obyvatelstva během války, odsun Maďarů a Němců, ztráta Podkarpatské Rusi způsobilo, že se Československo stalo homogenní zemí.

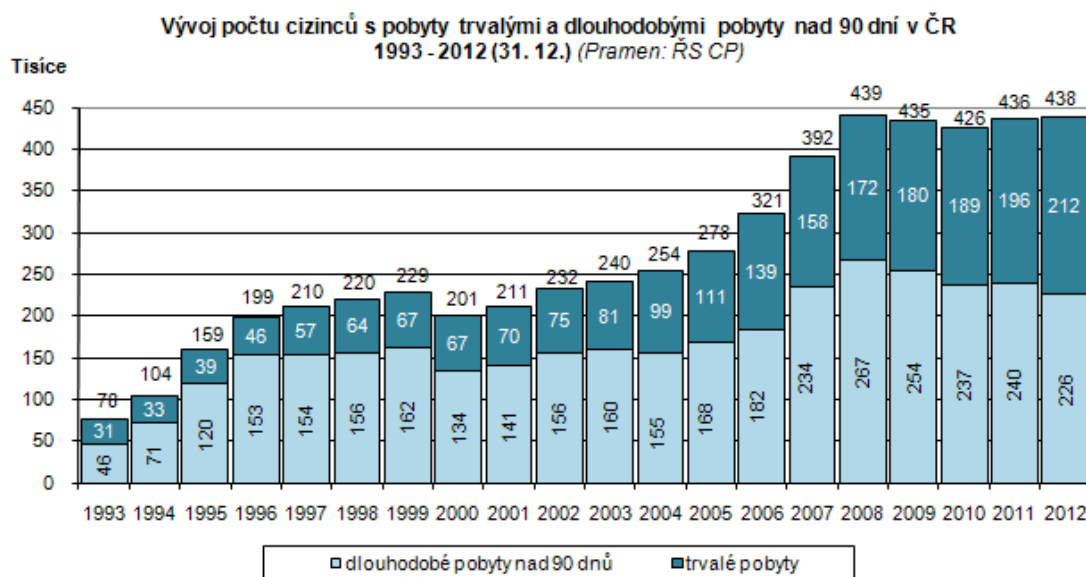
Po roce 1989 se situace změnila. Češi začínají svobodně cestovat, ale na druhou stranu začali do České republiky cestovat příslušníci jiných národů.

Nejprve využívali Českou republiku jako zemi tranzitní, po čase se stala zemí, kde se usadili natrvalo. Cizinci na území České republiky smí pobývat přechodně či trvale. Pobyt cizinců je řízen legislativou ČR a to zákonem paragraf 1 č. 326/1999sb., o pobytu cizinců na území ČR. Ve své podstatě je cizinec na území ČR chápán jako osoba, která má jiné než české státní občanství, včetně občana EU. Trend neustálého zvyšování počtu cizinců, kteří přicházejí a usazují se v ČR, je graficky znázorněn tabulkou č. 1²

¹ Dostupné na URL: http://www.oberig.cz/kap.migrace_v_CR_cit_15.9.2014

² Dostupné na URL: http://www.czso.cz/csu/cizinci/kapitola/ciz-pocet-cizincu_cit_13.10.2014

Graf 0.1: Vývoj počtu cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem v ČR

Z hlediska demografického vývoje³ české společnosti je tuto skutečnost třeba hodnotit pozitivně a z hlediska společenského je nutné zamyslet se nad integračními přístupy tak, aby cizinci, kteří se rozhodli žít v české společnosti a v České republice, kterou si vybrali za svůj nový domov, měli šanci na spravedlivý život ve společnosti a na rovný přístup k základním lidským právům.

1.1 Migrace cizinců do České republiky

Česká republika se jako jedna z členských zemí stala v posledních letech domovem pro cizince z různých částí světa. Migrují k nám lidé z jiných zemí z důvodů pracovních, sloučení rodiny, studijních a jiných. Současný svět je nezadržitelný v pohybu a my jsme jeho součástí. Migranti, kteří se rozhodnou natrvalo usadit v ČR, čeká složitý proces adaptace. Imigrace do nového prostředí je považována za velmi závažný akt hluboce zasahující do života člověka. Adaptace je samozřejmě ovlivněná jednak migranty samými, ale též zejména imigrační politikou země a přístupem její majoritní populace k imigrantům. Migrace cizinců se v dnešní době stala naprosto

³ Dostupné na URL: <http://www.czso.cz/csu/cizinci/kapitola/ciz-pocet-cizincu> cit. 13.10.2014

přirozeným celosvětovým rozšířeným jevem. Národnostní složení cizinců přicházející do ČR je pestré.

Kdo a odkud přicházejí? Nejpočetnější skupinou cizinců na území ČR jsou: Ukrajinci, Slováci, Vietnamci, Rusové, Poláci a obyvatelé ostatních zemí.

1.2 Cizinci v České republice a jejich zastoupení dle státní příslušnosti.

Česká republika se jako jedna z členských zemí EU stala v posledních letech domovem pro neustále zvyšující se množství cizinců z různých částí světa. V současné době se v České republice usazuje a žádá o trvalý pobyt stále větší počet cizinců. Trend neustálého zvyšování počtu cizinců, kteří přicházejí a usazují se, je graficky znázorněn v Tab. 0.1⁴

Tab. 0.1: Počet počtu cizinců na území ČR.

Země původu	Počet obyvatel na území ČR
Ukrajina	131 932
Slovensko	73 448
Vietnam	61 115
Rusko	32 203
Polsko	19 273
Německo	13 871
Moldavsko	8 877
Mongolsko	5 578

Dle údajů ČSÚ žije nejvíce cizinců v hlavním městě Praha a ve Středočeském kraji. Dále se vysoký počet cizinců vyskytuje v Plzeňském, Karlovarském, Jihomoravském a Ústeckém kraji.

Naopak nejmenší počet cizinců má Moravskoslezský kraj. Z tohoto přehledu vyplývá, že v dnešním světě žije vedle sebe mnoho kultur a navzájem se ovlivňují.

⁴ Dostupné na <http://www.czech.cz/cz/Objevte-CR/Fakta-o-CR/Obecna-fakta-o-CR/Scitani-lidu-v-Ceske-republice-%E2%80%93-cizinci-navysili>, cit. 11.12.2014

Cizinci v okrese Rakovník

Situace v okrese Rakovník se v zásadě neliší od situace ve zbytku ČR. Počty cizinců hlášené k pobytu v okrese se každým rokem zvyšují⁵. V roce 2013 bylo hlášeno na území okresu Rakovník k pobytu 2741 cizinců s dlouhodobým nebo trvalým pobytem.

Tab. 0.2: Přehled o počtu občanů EU a třetích zemí podle druhu povoleného pobytu, ke dni 31. 12. 2012.

okres	Cizinci celkem			Občané EU			Občané 3. zemí		
	Trvalý pobyt	Přechodný pobyt	celkem	Trvalý pobyt	Přechodný pobyt	celkem	Trvalý pobyt	Přechodný pobyt	celkem
Rakovník	1 186	945	2 131	313	237	550	873	708	1 581

Specifikem okresu je fakt, že většina z cizinců zde pracují v průmyslových závodech a zde jsou i evidováni k pobytu, ale mnoho cizinců má možnost dojíždět za prací do hlavního města.

1.3 Důvody migrace

Podle Šiškové (2001, str. 19) mají současné masivní pohyby mnoho příčin a důsledků. Obecně a velmi zjednodušeně lze charakterizovat v mezinárodní migraci na globální úrovni jako pohyb obyvatelstva z chudého jihu na bohatý sever. Za hlavní determinanty těchto pohybů je možno považovat hluboké disproporce v bohatství jednotlivých oblastí, životní úroveň, sílu ekonomiky a politickou stabilitu.

Zde mohou být i jiné důvody a to především sociální důvody, např. studijní a politické důvody, smíšená manželství. Migrace jako společenský jev lze zkoumat v několika rovinách z různých úhlů náhledů. Základním hlediskem je dělení migrace na dobrovolnou a vynucenou. Pod pojmem migrace dobrovolné můžeme zařadit zejména ty případy, kdy lidé opouštějí svoji vlast za účelem studia, sjednocení rodiny, zaměstnání. Vynucená migrace je vyjádření snahy vyhnout se pronásledování, represí ozbrojených konfliktů nebo jiným situacím, které představují ohrožení života jednotlivce.

⁵ Dostupné na: <http://www.csu-rakovnik.cz>, cit. 11.12.2014

Pro učitele je velmi důležité, že o samotné migraci dítěte rozhodují především rodiče. V mnoha případech toto rozhodnutí může vést ke zhoršenému a déletrvajícím procesu začlenění žáka do třídního kolektivu.

2 Vzdělávání žáků - cizinců v ČR

Současný svět je v pohybu, lidé přicházejí z jedné země do druhé, někteří dobrovolně za práci či studiem nebo prchají ze svých mateřských zemí z politických a ekonomických důvodů. Všude tam, kde se usídlily nějaké populace cizinců, nastávají menší či větší problémy při jejich integraci do domácí většinové společnosti. Kromě dospělých imigrantů, kteří se učí jazyk hostitelské zemi, jde především o vzdělávání jejich dětí.

Schopnost ovládat jazyk majoritní společnosti je jednou z klíčových determinant úspěchu jedince a významnou podmínkou jeho bezproblémové integrace do dané společnosti. Žáci českých základních škol, jejichž komunikační dovednosti jsou v českém jazyce z jakéhokoliv důvodu omezené, mívají na základních školách problémy, a to nejen v hodinách českého jazyka, ale druhotně i v mnoha dalších předmětech, což může následně významně snížit jejich šance na dosažení dobrého vzdělání. Nedostatečná znalost češtiny neovlivňuje negativně pouze školní výsledky, ale může se promítat také do sociální oblasti. Žák s určitou jazykovou deprivací může ve školní třídě trpět pocitem sociální izolace, být ostrakizován, může dojít k narušení jeho sebepojetí nebo důvěry k lidem.⁶

2.1 Působnost MŠMT

Vzhledem k rychle se měnícím podmínkám zejména v souvislosti s narůstajícím počtem dětí-cizinců v českém školství je nutné zajistit připravenost školského systému, aby bylo zajištěno co nejúspěšnější začlenění dětí-cizinců do výuky.

Věcně příslušným orgánem v oblasti vzdělávání žáků-cizinců je MŠMT, který se touto problematikou zabývá od r. 2004 prostřednictvím projektu Koncepce integrace cizinců na území ČR.

V zájmu podpory výuky českého jazyka jako cizího jazyka, zvýšených nároků na práci s žáky-cizinci při jejich výuce odborným předmětům, na další aktivity škol

⁶ <http://www.soc.cas.cz/en/publikace/zaci-cizinci-v-zakladnich-skolach> cit. 16.1.2015

při integraci těchto žáků a na pořizování učebních pomůcek jsou na MŠMT každoročně vyhlášovány pro základní školy tři rozvojové programy (RP):

- „Zajištění podmínek základního vzdělávání žáků a postavením azylantů nebo účastníků řízení o udělení azylu na území ČR nebo dětí cizinců umístěných v zařízení pro zajištění cizinců“;
- „Zajištění bezplatné přípravy k začlenění do základního vzdělávání dětí se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie“;
- „Bezplatná výuka českého jazyka přizpůsobená potřebám žáků-cizinců z třetích zemí“.

MŠMT také vyhláší dotační program (DP) „Podpora integrace cizinců na území ČR“, kterého se mohou zúčastnit jak školy, tak NNO a ostatní organizace zaměřující se na problematiku vzdělávání cizinců.⁷

Rozvojové programy a dotační program se pro příslušný kalendářní rok vyhláší v listopadu předcházejícího roku. Žádosti o neinvestiční dotaci z rozvojových programů školy (kromě církevních škol a škol zřizovaných MŠMT, které se hlásí přímo na MŠMT) podávají prostřednictvím krajských úřadů, z dotačního programu podávají školy žádost přímo na MŠMT.

Uvedené programy slouží zejména k plnění hlavních cílů vytčených pro vzdělávání žáků-cizinců. Jedná se především o to, naučit tyto žáky českému jazyku a pomoci jim začlenit se mezi vrstevníky a v konečném důsledku je integrovat do společnosti země, ve které žijí.

Realizace projektů v rámci uvedených programů přispívá také k odstranění komunikační bariéry a usnadňuje začlenění dětí-cizinců do běžného života při respektování odlišnosti jednotlivých etnik, jejich kultury, náboženství, zvyklostí apod. Dalším cílem projektů je napomoc učitelům v získávání sociokulturních kompetencí při práci s dětmi-cizinci při vyučování, zejména při výuce českého jazyka jako cizího jazyka, při začleňování těchto dětí do mimoškolních aktivit a při řešení případných konfliktů vznikajících ze vzájemného neporozumění mezi s migrační minulostí a bez této minulosti.⁸

⁷ Dostupné na: <http://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi>.

⁸ <http://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi.html> cit.16.1.2015

Jednotlivé školy mohou také využít pro zintenzivnění práci s žáky-cizinci mj. služeb asistenta pedagoga. Využití tuto službu školám umožňuje vyhláška č. 147/2011 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných pro žáky se sociokulturním znevýhodněním, tj. pro děti a žáky s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka ve srovnání s ostatními žáky třídy. Podporu financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociokulturním znevýhodněním umožňuje MŠMT školám získáním dotace z Rozvojového programu na podporu financování asistentů pedagoga, který je vyhlašován každoročně MŠMT. Tento program vyhlašuje MŠMT před koncem běžného kalendářního roku na rok následující (cca říjen – listopad). Další podpora škol pracujících se žáky-cizinci je možná z Rozvojového programu na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání dětí a žáků se znevýhodněním. Účelem tohoto rozvojového programu je navýšit prostředky určené na posílení úrovně nenárokových složek platů a motivačních složek mezd pedagogických pracovníků v souvislosti se vzděláváním dětí a žáků se sociokulturním, resp. jazykovým znevýhodněním. Tento program rovněž vyhlašuje MŠMT před koncem běžného kalendářního roku na rok následující (cca říjen – listopad 2012) a obdobně pro další kalendářní roky.⁹

Na webových stránkách MŠMT je zároveň zveřejněn dokument „Metodické doporučení MŠMT k začleňování žáků-cizinců do výuky v základních školách“. MŠMT ve spolupráci s NIDV bude v roce 2013 pořádat odborné kurzy a semináře na téma Vzdělávání žáků-cizinců v základních školách. Kurzy a semináře budou zaměřeny především na vhodné postupy učitelů při výuce žáků-cizinců a na zvyšování sociokulturních kompetencí pro pracovníky škol a školských zařízení. O jejich konání budou MŠMT a NIDV dále informovat.¹⁰

2.2 Legislativní souvislosti

Pod pojmem žák-cizinec (v pedagogické literatuře se můžeme setkat také s pojmem žáci s odlišným mateřským jazykem) se všeobecně rozumí žák, jehož rodiče

⁹ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2.2015

¹⁰ <http://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi> cit.15.2.2015

jsou občany jiného státu než České republiky. Jedná se jak o děti, které do našeho státu právě přicestovaly nebo zde již delší dobu pobývají, tak o děti cizinců, které se v naší zemi narodily.¹¹

Osoby cizí státní příslušnosti podle české legislativy zařazujeme do tří základních kategorií cizinců podle druhů jejich pobytu, z nichž pro ně vyplývají různá práva a povinnosti na našem území. Děti-cizinci pobývající v České republice pak přejímají status cizince podle druhu pobytu svých rodičů, jenž se promítá i do oblasti jejich vzdělávání.¹²

Povinná školní docházka se týká všech dětí-cizinců pobývajících na území ČR, které můžeme zařadit do následujících kategorií:

- dětí-cizinců s udělenou mezinárodní ochranou (tj. s uděleným azylem či požívajících doplňkovou ochranu),
- dětí-cizinců pocházejících ze zemí EU,
- dětí-cizinců ze třetích zemí (žáci ze zemí mimo EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska).¹³

Začleňování žáků-cizinců do českých škol je upraveno vyhláškou č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, dále na základě školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který v § 20 přímo pojednává o vzdělávání cizinců), ale i základní orientaci v typech pobytových režimů, které významným způsobem ovlivňují práva i povinnosti těchto jedinců. Podle školského zákona mají všichni cizinci přístup ke vzdělávání za stejných podmínek jako občané České republiky.

Následkem účinnosti novely školského zákona zákonem č. 343/2007 Sb., kterou se mění přístup cizinců ke vzdělávání a školským službám, **nemusí od 1. 1. 2008** rodiče či zákonní zástupci žáků cizinců **prokazovat legalitu** pobytu dětí na našem území.

¹¹ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ cit.15.2.2015

¹² <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ cit.15.2.2015

¹³ <http://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi.html> cit. 15.2.2015

Základní školy při přijímání dětí cizinců tak již nemají právo posuzovat oprávněnost jejich pobytu na území naší republiky. Mají i právo na školní stravování a zájmové vzdělávání poskytované ve školském zařízení. Základní školu mohou navštěvovat nejdéle do konce školního roku, v němž dosáhnou sedmnáctého roku věku.¹⁴

V rámci péče o vzdělávání žáka-cizince je možné využít zapojení asistenta pedagoga do vyučovacího procesu. Pozici asistenta upravuje zákon 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. V odst. 20 jsou vymezeny legislativní požadavky na pozici asistenta, na jeho pedagogickou způsobilost a kvalifikaci. Podle tohoto zákona je asistentem pedagogický pracovník, který je zaměstnancem školy a působí ve třídě, v níž jsou začlenění žáci se speciálními vzdělávacími potřebami a patří k pedagogickým pracovníkům, kteří vykonávají přímou pedagogickou činnost. Vyhláška č.147/2011 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných pojmenovává v § 7 hlavní činnosti asistenta pedagoga:¹⁵

Ke střednímu vzdělávání mají zajištěný přístup za stejných podmínek jako občané ČR i všichni cizinci, kteří na území ČR pobývají legálně. Proto musí nejpozději v den nástupu na školu prokázat oprávněnost pobytu na našem území.¹⁶

2.3 Počty žáků- cizinců na území České republiky

Nový jev, jímž je přítomnost dětí cizinců v českých školách, nastal v širším měřítku až po roce 1989. Naprostá většina současných učitelů a ředitelů škol - až na nejmladší věkovou skupinu - prožila svá školní léta v období, kdy se cizinci ve školách vyskytovali velmi zřídka. Proto tyto pedagogové většinou nemají z doby svého mládí vlastní zkušenosti z interakce se spolužáky. Kolik cizinců vlastně v českých školách máme a které to jsou, je ukázáno v Tab. 0.1 a Tab. 0.2.

¹⁴ <http://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi.html> cit.18.3.2015

¹⁵ Dostupné na: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/hleda_se_dvojjazycny_asistent_1.pdf. cit.18.3.2015

¹⁶ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prijimaci-pohovor> cit. 18.3.2015

Tab. 0.1: Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2013/14¹⁷

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Source: Ministry of Education, Youth and Sports of the CR

Státní občanství Citizenship	Mateřské školy Nursery schools		Základní školy Basic schools		Střední školy Secondary schools		Konzervatoře Conservatories		Vyšší odborné školy Higher professional schools	
	děti Children	% z cizinců Foreigners (%)	žáci Pupils	% z cizinců Foreigners (%)	žáci Pupils	% z cizinců Foreigners (%)	žáci Pupils	% z cizinců Foreigners (%)	studenti Students	% z cizinců Foreigners (%)
Celkem / Total	363 568	x	827 654	x	448 745	x	3 659	x	28 326	x
Česká republika Czech Republic	357 261	x	812 545	x	439 598	x	3 474	x	27 779	x
Cizinci celkem Foreigners, total	6 307	1,7	15 109	1,8	9 147	2,0	185	5,1	547	1,9
Celkem EU 28 EU28, total	1 746	0,5	4 852	0,6	2 212	0,5	93	2,5	285	1,0
Ostatní evropské země Other European countries	2 215	0,6	5 675	0,7	3 720	0,8	67	1,8	213	0,8
Ostatní země Other countries	2 346	0,6	4 582	0,6	3 215	0,7	25	0,7	49	0,2
s trvalým pobytem With permanent residence	5 892	93,4	12 296	81,4	7 490	81,9	69	37,3	247	45,2
azylanti / Refugees	59	0,9	208	1,4	34	0,4	-	-	2	0,4
Vybrané země Selected countries										
Ukrajina	1 458	23,1	3 589	23,8	2 201	24,1	29	15,7	111	20,3
Slovensko	1 096	17,4	3 439	22,8	1 652	18,1	74	40,0	259	47,3
Vietnam	1 685	26,7	2 906	19,2	2 234	24,4	4	2,2	19	3,5
Rusko	455	7,2	1 263	8,4	1 038	11,3	25	13,5	81	14,8
Mongolsko	168	2,7	350	2,3	202	2,2	3	1,6	3	0,5
Bulharsko	134	2,1	337	2,2	114	1,2	2	1,1	6	1,1
Moldavsko	120	1,9	305	2,0	169	1,8	-	-	4	0,7
Čína	111	1,8	276	1,8	79	0,9	2	1,1	3	0,5
Polsko	115	1,8	274	1,8	109	1,2	1	0,5	7	1,3
Rumunsko	107	1,7	217	1,4	69	0,8	2	1,1	-	-
Kazachstán	31	0,5	194	1,3	181	2,0	1	0,5	11	2,0
Bělorusko	70	1,1	185	1,2	127	1,4	4	2,2	12	2,2
Srbsko	51	0,8	126	0,8	90	1,0	4	2,2	3	0,5
Německo	56	0,9	125	0,8	80	0,9	5	2,7	6	1,1
Arménie	44	0,7	109	0,7	93	1,0	1	0,5	3	0,5
Spojené státy	39	0,6	96	0,6	48	0,5	2	1,1	-	-
Chorvatsko	39	0,6	89	0,6	59	0,6	2	1,1	2	0,4

¹⁷ http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/publ/290027-14-r_2014 cit. 22.3.2015

Makedonie	20	0,3	73	0,5	26	0,3	2	1,1	1	0,2
Bosna a Hercegovina	16	0,3	57	0,4	42	0,5	-	-	1	0,2
Korea	41	0,7	53	0,4	32	0,3	2	1,1	1	0,2
Velká Británie	32	0,5	52	0,3	10	0,1	1	0,5	-	-
Itálie	31	0,5	50	0,3	26	0,3	1	0,5	1	0,2
Sýrie	23	0,4	50	0,3	12	0,1	-	-	1	0,2
Nizozemsko	14	0,2	48	0,3	17	0,2	-	-	1	0,2
Izrael	9	0,1	43	0,3	27	0,3	-	-	-	-
Kyrgyzstán	17	0,3	41	0,3	28	0,3	-	-	2	0,4
Uzbekistán	15	0,2	41	0,3	18	0,2	-	-	-	-
Maďarsko	23	0,4	40	0,3	16	0,2	1	0,5	1	0,2
Turecko	12	0,2	40	0,3	9	0,1	1	0,5	-	-
Pákistán	8	0,1	37	0,2	9	0,1	-	-	-	-

Tab. 0.2: Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2012/13.

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Source: Ministry of Education, Youth and Sports of the CR

Státní občanství Citizenship	Mateřské školy Nursery schools		Základní školy Basic schools		Střední školy Secondary schools		Konzervatoře Conservatories		Vyšší odborné školy Higher professional schools	
	děti Children	% z cizinců % of foreigners	žáci Pupils	% z cizinců % of foreigners	žáci Pupils	% z cizinců % of foreigners	žáci Pupils	% z cizinců % of foreigners	studenti Students	% z cizinců % of foreigners
Celkem / Total	354 340	x	807 950	x	470 725	x	3 629	x	28 975	x
Česká republika Czech Republic	348 906	x	793 399	x	461 701	x	3 460	x	28 465	x
Cizinci celkem Foreigners, total	5 434	1,5	14 551	1,8	9 024	1,9	169	4,7	510	1,8
Celkem EU 27 EU 27, total	1 391	0,4	4 471	0,6	2 041	0,4	83	2,3	260	0,9
Ostatní evropské země Other European countries	1 920	0,5	5 601	0,7	3 742	0,8	64	1,8	199	0,7
Ostatní země Other countries	2 123	0,6	4 479	0,6	3 241	0,7	22	0,6	51	0,2
s trvalým pobytem With permanent residence	5 133	94,4	11 835	81,4	7 564	83,8	55	32,5	227	44,5
azylanti / Refugees	37	0,7	197	1,3	38	0,4	-	-	2	0,4
Vybrané země Selected countries										
Ukrajina	1 237	22,8	3 422	23,5	2 171	24,1	28	16,6	115	22,5
Slovensko	886	16,3	3 285	22,6	1 574	17,4	66	39,1	242	47,5
Vietnam	1 540	28,3	2 763	19,0	2 309	25,6	2	1,2	10	2,0
Ruská federace	385	7,1	1 266	8,7	1 014	11,2	22	13,0	65	12,7
Mongolsko	153	2,8	411	2,8	202	2,2	1	0,6	2	0,4
Moldavsko	106	2,0	301	2,1	164	1,8	-	-	-	-

Bulharsko	100	1,8	298	2,0	91	1,0	2	1,2	3	0,6
Čína	90	1,7	281	1,9	76	0,8	2	1,2	2	0,4
Polsko	111	2,0	262	1,8	116	1,3	1	0,6	7	1,4
Kazachstán	40	0,7	186	1,3	189	2,1	1	0,6	18	3,5
Bělorusko	61	1,1	184	1,3	129	1,4	5	3,0	7	1,4
Rumunsko	77	1,4	174	1,2	72	0,8	1	0,6	-	-
Německo	50	0,9	137	0,9	85	0,9	6	3,6	5	1,0
Srbsko	42	0,8	123	0,8	104	1,2	3	1,8	4	0,8
Arménie	41	0,8	117	0,8	94	1,0	1	0,6	1	0,2
Spojené státy	40	0,7	97	0,7	44	0,5	1	0,6	1	0,2
Chorvatsko	33	0,6	89	0,6	64	0,7	1	0,6	-	-
Makedonie, býv. jug. rep.	21	0,4	82	0,6	20	0,2	2	1,2	1	0,2
Bosna a Hercegovina	12	0,2	59	0,4	43	0,5	-	-	2	0,4
Nizozemsko	15	0,3	51	0,4	10	0,1	-	-	1	0,2
Korea	26	0,5	49	0,3	30	0,3	3	1,8	-	-
Spojené království	25	0,5	47	0,3	11	0,1	-	-	-	-
Kyrgyzstán	13	0,2	46	0,3	29	0,3	-	-	3	0,6
Izrael	10	0,2	42	0,3	24	0,3	-	-	-	-
Uzbekistán	15	0,3	42	0,3	18	0,2	-	-	2	0,4
Itálie	22	0,4	41	0,3	16	0,2	-	-	1	0,2
Ázerbájdžán	7	0,1	34	0,2	34	0,4	-	-	-	-
Pákistán	9	0,2	33	0,2	8	0,1	-	-	-	-
Irák	-	-	32	0,2	7	0,1	-	-	-	-
Jemen	9	0,2	31	0,2	1	0,0	-	-	-	-
Syrská arabská rep.	13	0,2	31	0,2	10	0,1	-	-	2	0,4

Z právě uvedených statistických údajů je patrné, že žáci a studenti vietnamské národnosti společně s žáky a studenty ukrajinské národnosti jsou výrazně zastoupení mezi cizinci studujícími na českých školách. Je to způsobeno i skutečností, že děti pocházející z rodin cizinců mají v oblasti vzdělávání stejná práva a povinnosti jako občané České republiky, pokud splňují požadavky příslušných právních předpisů.

2.4 Přijetí žáka cizince do školy

2.4.1 Přijímací pohovor

Před samotným pohovorem je vhodné věnovat čas přípravě na jednání. Mělo by být rozhodnuto, které osoby se přijímacího pohovoru zúčastní. Kromě ředitele by měla být účastníkem osoba zodpovědná za integraci cizinců, popřípadě žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, může to být koordinátor, metodik prevence nebo výchovný poradce, popřípadě speciální pedagog. Pokud by mělo být součástí vstupního pohovoru

i zjišťování úrovně určitých znalostí, měli by být přítomni učitelé příslušných předmětů.¹⁸

Osoba zajišťující přijímací pohovor by se měla pokusit o zjištění informací na jaké úrovni je znalost českého jazyka žáka, ale zejména rodičů. V některých případech si rodiče přizvou česky mluvícího příbuzného nebo známého či se domluví s některým ze zaměstnanců školy vyučujícího cizí jazyky. Pokud je předem známo, že úroveň českého jazyku není na dostačující úrovni, je nutné předem kontaktovat tlumočníka a zajistit jeho přítomnost. Tlumočnickem může být někdo z řad dobrovolníků z okolí (popřípadě někdo z rodičů žáků cizinců, kteří již školu navštěvují) nebo lze využít nabídky organizací, zabývajících se otázkou migrace.¹⁹

Přestože rodiče mohou přihlásit své děti ke školní docházce v podstatě kdykoliv během školního roku a ve většině případů přichází naprosto nečekaně a bez předchozího upozornění a potom by měl být preventivně pro tyto situace znám kontakt na příslušného tlumočníka. Jestliže rodiče cizinci přijdou bez ohlášení a bez tlumočníka a chtějí zapsat své dítě do školy, můžete si s nimi schůzku sjednat na další den, pokud je třeba se na první kontakt lépe připravit.²⁰

Pohovor²¹

Přijímací pohovor má plnit několik základních funkcí:

- získání potřebných informací o dítěti, které pomohou při začleňování do školy,
- poskytnout rodičům důležité informace o chodu a organizaci školy k pomoci k vzájemné spolupráci,
- vymezení jasných pravidel, povinností a práv pro předcházení pozdějších komplikací vycházejících z odlišných představ zúčastněných stran a nedostatku příslušných informací,

¹⁸ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prijimaci-pohovor> cit. 18.3.2015

¹⁹ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prijimaci-pohovor> cit. 18.3.2015

²⁰ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf. cit.18.3.2015

²¹ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf cit. 18.3.2015

- ujistit rodiče o tom, že informace, které škola předávají, jsou důvěrného charakteru a tím se zabrání pocitům nejistoty a obavám (zejména u azylantů a žadatelů o mezinárodní ochranu a nelegální migranti).²²

Při vstupním pohovoru dochází k obousměrné výměně informací. Škola poskytuje informace zásadní pro přijetí žáka a zároveň získává informace od rodičů, které pomohou při co nejlépejší integraci žáka do školského procesu.

Předání informací

Škola podává informace týkající se orientace ve škole i vyučování a jeho rodičům pomohou ujasnit si pravidla a organizaci výuky, dále informace o vzdělávacím procesu jako celku, zejména pro rodiče, kteří přicestovali nedávno. V této oblasti pomohou informační materiály předem připravené v několika jazycích, popř. odkazy na webové portály. Dále jsou důležité informace o skladbě předmětů, podávání informací o prospěchu a potřebných pomůckách, o možnostech konzultačních hodin, rodičovských schůzek apod. Dále popsat konání mimoškolních aktivit, kroužků atd.

Získávání informací od rodičů

V rámci přijímacího pohovoru je pro další zdárnou spolupráci získat od rodičů informace, které tuto spolupráci podpoří např.:

- běžné údaje potřebné k zápisu,
- správná výslovnost jména dítěte, jak chce být oslovováno,
- datum příjezdu do ČR,
- úroveň znalosti českého jazyka jak žáka, tak rodičů,
- zda budou se snažit využít některou z forem zdokonalování v češtině (doučování, kurzy ...),
- v jakém jazyce dovede dítě číst a psát,
- preferovaný jazyk,
- předchozí vzdělání,
- zájmy dítěte, jeho silné a slabé stránky,
- popř. náboženství, oblékání.²³

²² http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf.

²³ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf.

Doklady při přijetí

Rodiče by při přijímání dítěte do školy měli předložit následující doklady:

- rodný list dítěte,
- pas rodičů,
- doklad o pojištění; — zdravotnímu pojištění
- předchozí vysvědčení, pokud už dítě chodilo někam do školy, tak také (v případě cizojazyčného vysvědčení se soudně ověřeným překladem).

V případě azylantů a žadatelů o azyl může být předložení dokladů ze země původu problém. Svou zemi mohli opouštět ve spěchu nebo nemuseli mít k těmto dokladům přístup. Kontaktovat svou zemi původu jim není z procesních důvodů umožněno. Předchozí školní historie se proto dokládá čestným prohlášením zákonných zástupců.

Z výčtu dokladů vyplývá, že požadované doklady se v zásadě příliš neliší od dokladů požadovaných od českých občanů. V případě nelegálních migrantů je důležité rodiče na jejich práva upozornit a zmírnit tím jejich obavy, že přijetím jejich dítěte na školu se zvyšují šance cizinecké policie na jejich odhalení. Škola nemá povinnost nelegální migranty hlásit. Pokud by tak učinila, v podstatě tím **brání dítěti v právu na vzdělání**, které deklaruje Úmluva o právech dítěte i jiné závazné dokumenty (včetně Školského zákona). Důležité je uvědomit si, že je velice jednoduché stát se v cizině nelegálním migrantem, naopak je velice obtížné až nemožné se z nelegality vymanit.²⁴

Více o migraci naleznete například v tomto dokumentu. O nelegální migraci např. v tomto článku.

Pojištění žáků cizinců

Z veřejného zdravotního pojištění jsou ze zákona pojištěny všechny osoby, které mají na území ČR trvalý pobyt, tedy i cizinci s trvalým pobytem a jejich rodinní příslušníci.

U dětí osob bez trvalého pobytu jsou součástí veřejného zdravotního pojištění dále i děti občanů jiného členského státu EU, EHP a Švýcarska, kteří jsou zde zaměstnáni, případně pracují jako OSVČ.

²⁴ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prijimaci-pohovor> cit. 18.3.2015

Dále jsou účastníky veřejného zdravotního pojištění také děti azylantů, žadatelů o azyl a cizinců požívajících dočasné ochrany. Více o typech pobytu se dozvíte v části druhy pobytů.

Ostatní cizinci ani jejich děti **nejdou** účastníci veřejného zdravotního pojištění a jsou tedy odkázáni na komerční cestovní zdravotní pojištění. Novela cizineckého zákona zpřesňuje jeho podmínky. Více informací o novele a pojištění cizinců se dozvíte zde.

To je důležité vědět zejména kvůli úrazům ve škole, ale také v případě školy v přírodě či jiných akcí mimo školu.²⁵

V rámci získávání prvotních informací se v zahraničí osvědčily jednoduché dotazníky, které může dítě samo, popřípadě s asistencí učitele vyplnit, nebo do nich pouze učitel wpisuje, jak si v dané oblasti žák vedl. Toto prvotní ohodnocení znalostí nově přichozího žáka může být (vedle věku) stěžejní při rozhodování, do jakého ročníku dítě zařadit, ale v žádném případě se nejedná o definitivní hodnocení jeho znalostí ani podklad pro vymezení speciálních vzdělávacích potřeb dítěte. Stanovení vzdělávacích potřeb, tzv. audit dovedností, je dlouhodobý proces, který následuje v období přibližně čtyř až pěti týdnů po nástupu do školy. Na prvním hodnocení lze pouze přibližně zjistit dovednosti v češtině a matematice, ale při jejich posuzování a hodnocení si učitel musí být vědom, že se jedná o první kontakt žáka-cizince s novým a neznámým prostředím a že jeho dosavadní zkušenosti mu mohou bránit v plném vyjádření svých pocitů. Při pohovoru je nutno brát ohled na některé skutečnosti:

- dítě může trpět šokem, a tudíž může být neschopno komunikovat
- předchozí vzdělání dítěte může být přerušeno, minimální nebo žádné,
- rodiče mohli dítěti zakázat podávat jakékoliv informace,
- struktura vyučování mohla být v zemi původu jiná; dítě tak nemusí vůbec poznat, jakého vyučovacího předmětu se rozhovor týká.²⁶

Na základě průzkumu na základních školách bylo zjištěno, že při zařazování žáka-cizince školy upřednostňují za současných podmínek vstupní pohovor se žákem

²⁵ Dostupné na: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prijimaci-pohovor>
cit. 18.3.2015

²⁶ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/zjisteni-znalosti-na-prijimacim-pohovoru>
cit.18.3.2015

před využitím diagnostického nástroje. Tento postoj může být ovlivněn i nedostatečnou nabídkou diagnostických nástrojů. Školy se shodly na tom, že žádný test vstupní rozhovor nenahradí, považovaly by ho za vhodný doplněk. Při využití kombinace vstupního pohovoru a testu by bylo žákově zařazení do ročníku objektivnější. Existence diagnostického testu by pomohla k vytvoření zájmu o jeho použití (v kombinaci s pohovorem). Ukázalo se, že postoj škol vyplývá z neznalosti práce s diagnostickým nástrojem. Diagnostický nástroj pro sledování žákova pokroku považují školy jednoznačně za důležitější a efektivnější než při používání nástroje při vstupu žáka do školy. Z výsledků dotazníkového šetření jednoznačně vyplynulo, že by školy při práci s žáky-cizinci přivítaly podporu, především v oblasti systematického způsobu financování a zařazení do legislativy. Zároveň vyplynulo, že školy by uvítaly nástroj jednak pro objektivní zařazení žáka-cizince do výuky, ale také nástroj, který by sledoval žákův další pokrok, což školy pokládají za ještě důležitější.²⁷

2.4.2 Příprava školy na příchod cizince

Mezi přijímacím pohovorem a nástupem žáka do školy by měl být odstup alespoň **tří dnů**. Nový žák a jeho rodiče mohou tuto dobu využít především k seznámení se s novým prostředím a informacemi, které jim škola poskytla, k obstarání potřebných pomůcek atd. Zaměstnanci zase potřebují tento čas na zpracování informací, které obdrželi na přijímacím pohovoru, které mohou být použity pro plánování integračního procesu žáka-cizince.²⁸

Před uvedením žáka do školního procesu by mělo být provedeno:

- Sdělit zaměstnancům datum příchodu žáka a další informace - informace o rodinném prostředí, zemi původu, typu pobytu, znalosti češtiny apod.
- Naplánovat průběh přijímání a podporu.
- Seznámit budoucí spolužáky s jeho příchodem. Promluvit si s nimi o jeho zemi původu, zvyklostech a odlišnostech. Ty není dobré příliš zdůrazňovat; poukazujte naopak to, co máme všichni společného. Především je nutné

²⁷ <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/19209/analyza-k-zarazovani-zaku-cizincu-do-vyuky-.html/> publikováno J. Tůmová, cit. 15.2.2015

²⁸ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/priprava-na-prichod> cit. 18.3.2015

podporovat všeobecnou empatii: zmínit důvody migrace, upozornit na možná traumata atp¹⁹. Připravit třídu na přijetí cizince, vhodně seznámit žáky s kulturními a sociálními odlišnostmi prostředí, z něhož nový žák přichází; přenést v tomto směru část iniciativy na žáka.²⁹

- Prodiskutovat se třídou, co by mohlo být pro nově příchozího obtížné a jak mu v tom pomoci.
- Na podpoře nově příchozího se musí podílet všechny děti.
- Na nového žáka je potřeba mluvit zřetelnou a především spisovnou češtinou.
- Žákovi je vždy potřeba pomoci s pochopením zadání úkolu. Ostatní žáci mu mohou ukázat či jinak vysvětlit, jak má na zadaném úkolu pracovat.
- Porozumění úkolu je třeba vždy ověřit.
- Vytvořit uvolněné prostředí, ve kterém se bude cizinec cítit příjemně, vítán a bezpečně.³⁰
- Žákům by měla být popsána náročnost situace, v níž se cizinec přicházející do jazykově a sociokulturně odlišného prostředí nachází. Rozvoji respektu k odlišnostem a prevenci případných rizik spojených s přítomností cizince v třídním kolektivu se může učitel věnovat v rámci Multikulturní výchovy a Osobnostní a sociální výchovy.³¹

2.4.3 Přijetí podle kategorie žáka

K přijetí dětí-cizinců do povinné školní docházky se v českých základních školách přistupuje podle toho, zda se jedná:

I. O děti občanů ze států Evropské unie (včetně občanů Lichtenštejnska, Norska, Islandu a Švýcarska), kteří mají na rozdíl od ostatních dětí-cizinců navíc možnost navštěvovat tzv. třídy pro jazykovou přípravu, ve kterých probíhá bezplatná příprava na jejich začlenění do základního vzdělávání, zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků (min. 70 hodin základů českého jazyka)

²⁹ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2.2015

³⁰ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/priprava-na-prichod> cit. 15.2.2015

³¹ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2.2015

a podle možností ve spolupráci se zeměmi původu žáka podporu výuky mateřského jazyka a kultury země jeho původu, která je koordinována s běžnou výukou na našich školách. Ministerstvo školství stanovilo prováděcím právním předpisem formu, obsah a organizaci bezplatné přípravy, jež zajišťují (včetně vyškolení pedagogických pracovníků) příslušné **krajské úřady** (podle místa pobytu žáka ve spolupráci se zřizovatelem školy). Ředitel školy má povinnost informovat rodiče žáků-cizinců o této jazykové přípravě, a to do jednoho týdne po přijetí jejich dítěte do školy. Na základě písemné žádosti zákonného zástupce žáka cizince musí ředitel školy, do níž je žák zapsán, do 30 dnů od podání žádosti žáka do třídy s jazykovou přípravou zařadit.

II. O děti žadatelů o azyl nebo děti azylantů (osob, jimž byl v České republice udělen azyl), kterým základní školy zabezpečují jazykovou přípravu nezbytnou k jejich úspěšnému začlenění do výchovně-vzdělávacího procesu na českých školách. Tyto děti jsou **začleněny do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami** (viz § 16 školského zákona), a tak mají podle tohoto ustanovení školského zákona právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení...“. Školy si mohou přímo pro práci se žáky azylanty požádat o asistenta pedagoga. Azylanti a žadatelé o mezinárodní ochranu mají podle metodického pokynu (Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl č. j. 10 149/2002-22, <http://www.msmt.cz/dokumenty/2002-6>) také nárok na bezplatnou základní jazykovou přípravu, která se realizuje ve „vyrovňovacích třídách“.

III. O děti cizinců ze třetích zemí, které nejsou občany žádného státu Evropské unie nebo Lichtenštejnska, Norska, Islandu a Švýcarska a které zároveň nespadají do kategorie azylantů. Školský zákon jim umožňuje pouze bezplatnou školní docházku, zatímco možnost navštěvovat jazykovou přípravu už nemají. MŠMT na podporu této skupiny žáků-cizinců vypisuje od roku 2010 dotační programy, ovšem jsou vyhlašovány na jaře a jejich realizace je vymezena kalendářním rokem, což znamená, že nekorrespondují s průběhem školního roku.³²

³² Dostupné na: www.msmt.cz/file/17378/download/ cit. 18.3.2015

2.5 Současný stav interkulturního vzdělávání žáka

Na stav komunikace mezi učitelem a žákem-cizincem má vliv zejména fakt, že žák-cizinec většinou nemá možnost se učit český jazyk systematicky, tj. učit se v kurzu pořádaném školou nebo jinou institucí. Učí se většinou spontánně, tj. od spolužáků, v rámci výuky, sledováním televize apod.³³

Děti z imigrantských rodin mívají často nižší úroveň znalostí a profesních dovedností, zaostávají ve výuce oproti majoritní skupině. Tento jev však nelze zevšeobecňovat. Výzkumy prokazují, že např. děti z asijských zemí dosahují ve srovnání s jinými etniky lepší výsledky.³⁴

V dnešní škole je nutné klást důraz nejen na utváření postojů v multikulturním prostředí nejen v oblasti interkulturní komunikace, ale též průběžně analyzovat výsledky integračních a inkluzivních zkušeností a reflexí odborných pracovníků v prostředí českém i evropském.³⁵

U žáků-uprchlíků jsou v procesu integrace zřejmé bariéry institucionální (učitelé neovládají multikulturní kompetence), externí (předsudky majoritní populace), interní (rozdílné sociokulturní prostředí žáků-uprchlíků, ale zejména problémy s fluktuací žáků-cizinců, neboť se často stává, že děti mění dočasný pobyt z důvodu azylového řízení v rámci Správy uprchlických zařízení).³⁶

Vzdělávací systém ČR je založen na občanském principu. Žáci z různého kulturního, etnického a sociálního zázemí by se ve škole měli cítit rovnoprávně, tím se budou se vzájemně poznávat a taktéž budou vzájemně poznávat i kulturu. Budou se vzájemně tolerovat, a tím nebude docházet k nepřátelství a odstraňování předsudků. Jedním z problémů multikulturního vzdělávání je stále se zvyšující počet žáků, jejichž

³³ KOLEKTIV AUTORŮ. Sborník příspěvků: Vzdělávání menšin a multikulturní výchova v evropském kontextu : sborník příspěvků : 2. mezinárodní konference, 19.-20. listopad 2009, Liberec: Liberecké romské sdružení, 2010, s. 9

³⁴ NĚMEC, J. Výzkum a edukace sociálně znevýhodněných žáků : romští žáci, děti cizinců (uprchlíků), teorie, výzkum, edukační strategie. Brno: Paido, 2012, s. 143

³⁵ HAVEL, J. A KOL: Interkulturní vzdělávání v primární škole. Brno: Paido, 2010, s. 155

³⁶ NĚMEC, J. Výzkum a edukace sociálně znevýhodněných žáků : romští žáci, děti cizinců (uprchlíků), teorie, výzkum, edukační strategie. Brno: Paido, 2012, s. 145

mateřským jazykem není čeština. Neznalost českého jazyka pak znamená bariéru ve vzdělávání a úspěšné integraci.³⁷

Při osvojování cílového jazyku (českého) je potřeba žáka-cizince seznámit taktéž se sociokulturním prostředím. To znamená, že spolu s lexikálními a gramatickými znalostmi je nutné rozvíjet kompetenci, která jej naučí používat ve vhodném kontextu. V první etapě má osvojování cílového jazyka vliv na budování komunikační kompetence v nemateřském jazyce v rovinách: vzdálenosti výchozího - mateřského jazyka a jazyka cílového (nemateřského), evropských jazykových modelech a specifikách slovanských jazyků jako jazyků nemateřských. Při osvojování si cílového jazyka je důležitý tzv. index vzdálenosti výchozího a cílového jazyka, podle něhož lze žáky-cizince dělit do tří skupin.³⁸

2.5.1 Profil učitele žáka-cizince

Pedagogové z běžné praxe uznávají, že vzdělávací inkluze bude klást zvýšené nároky na profesní vybavenost a přípravu na vyučování. Schopnost pedagoga pracovat s heterogenní skupinou žáků za podmínky propojení poznatků řady humanitních věd.³⁹

Mnohé z osobního života může učiteli pomoci, zvláště se mohou opřít o získané zkušenosti při zavádění multikulturní výchovy. *Může dojít k situaci, že hodnotové orientace a postoje učitelů nemusí být ve shodě s postoji jejich žáků ani oficiálních školských dokumentů nebo učebnic, neboť učitelé mají své vlastní názory, postoje, stereotypy, předsudky o jiných etnických, rasových či náboženských skupinách.*⁴⁰

Rozhodujícím problémem v oblasti vzdělávání žáků-cizinců je další vzdělávání pedagogů. Pro většinu z nich je multikulturní výchova novou součástí vzdělávání, na kterou nebyli ve svém studiu připravováni. Dostatek vhodných metodických materiálů a podkladů a zejména přímá účast učitelů v absolvování kurzů je nezbytná. A zvláště v dnešní době s nastupujícími novými problémy a zvýšeným příchodem žáků

³⁷ ILJUK, B, ŠVARCOVÁ, E: *Děti cizinců a reemigrantů na školách: etický rámeček interakce* : [sborník z konference]. Hradec Králové : Gaudeamus, 2008, s. 8

³⁸ ŠINDELÁŘOVÁ, J. Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2012, s. 58

³⁹ HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I. *Inkluzivní vzdělávání*. Praha: Grada, 2010, s 106

⁴⁰ <http://osobnostnirozvojpedagoga.cz/moduly/m1/5-2-0-multikulturene-zalozeny-pedagog.html>
cit. 30.3.2015

cizinců, by měli učitelé absolvovat další vzdělávání se zaměřením na tuto tematiku. Může jim tak přinést nové poznatky o tom, jak postupovat v integraci tohoto žáka, jak s ním v hodinách pracovat a jak ho třeba co nejvhodněji motivovat. Rozhodnutí, aby samotný učitel přistoupil k dalšímu vzdělávání, je ovlivněno např. následujícími faktory:⁴¹

- **Osobnostní rysy** – motivace k dalšímu vzdělávání, schopnost a ochota dále se vzdělávat, rozšiřovat své zaměření, pozitivní postoj ke změnám, odpovědnost apod.
- **Věk učitele** – s ohledem na rizika spojená s dalším vzděláváním např. vyšší únava, vidina konce kariéry, zvýšená potřeba klidu, stabilizovaná sociální síť bez potřeby jejího rozšiřování, podceňování učitelů na konci kariéry, syndrom vyhoření nemusí znamenat, že starší učitelé k dalšímu vzdělávání nepřistoupí.
- **Kariéerní postup učitele** - motivaci ovlivňuje nejen profesní postavení učitele ve své škole, ale i vidina a možnost dalšího kariérového postupu (vyšší plat, funkce,...).
- **Pohlaví učitele** - aspirace žen a mužů pracujících ve školství mají svá specifika. Muži častěji směřují k vedoucím pozicím. Vliv má i problematika postavení a role žen ve společnosti.
- **Zkušenost učitelů s dalším vzděláváním** – zkušenosti, spokojenost nebo nespokojenost učitelů s dalším vzděláváním a přínos pro osobní rozvoj mohou sehrát významnou roli v oblasti další motivace vzdělávat se.
- **Osobní a rodinné souvislosti** - někteří učitelé mohou mít přístup ke vzdělávání znesnadněný např. rodinnou situací, vlastním zdravotním stavem, komplikacemi s cestováním apod.

V souvislosti s přítomností jiných než primárně českých žáků je současný učitel nucen řešit dva zásadní aspekty této situace:

- jak učit multietnické v heterogenní třídě;
- jak učit v jazyce, který není mateřštinou vyučovaného (tzv. multikulturní pedagogická komunikace).

⁴¹ Dostupné na: <http://osobnostnirozvojpedagoga.cz/moduly/m1/5-2-0-multikulturene-zalozeny-pedagog.html> publikováno J. Průcha, cit. 30.3.2015

Pedagog by měl umět připravit třídu na přijetí cizince, vhodně seznámit žáky s kulturními a sociálními odlišnostmi prostředí, z něhož pochází. Učitel ve vyučovací hodině na žáka cizince vhodným způsobem průběžně obracel, a to v rozsahu jeho předpokládaných vědomostí, dával mu adekvátní úlohy přímo související s probíhající výukou a hodnotil jeho výsledky. Snahou pedagoga by mělo být co nejrychleji integrovat cizince do kolektivu třídy a školy.⁴²

Pedagog by se měl snažit **prohloubit si znalosti typologie jazyků** a získat základní informace o mateřském jazyce cizinců, aby mohl těchto znalostí využívat při jejich výuce.

2.5.2 Dvojjazyčný asistent pedagoga

Asistent pedagoga poskytuje žákovi specifickou formu podpory, která vychází z konkrétních potřeb žáka a kterou mu často nemůže poskytnout ani pedagog z důvodu nedostatku času, ani rodiče (v případě žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) zejména kvůli neznalosti českého učiva). Činnost asistenta pedagoga může být poměrně komplikovaná v komunikačním řetězu učitelů, žáků a rodičů. Asistent může být pro žáka tím, kým učitel a někdy ani rodič být nemůže.⁴³

Činnost asistenta pedagoga-cizinců znamená vykonávat zejména:

- pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti,
- pomoc při komunikaci se žáky a zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází,
- podpora žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí,
- pomoc žákům při výuce a při přípravě na výuku,
- nezbytná pomoc žákům s těžkým zdravotním postižením při sebeobsluze a pohybu během vyučování a při akcích pořádaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku uskutečňuje vzdělávání.

⁴² Dostupné na: <http://osobnostnirozvojpedagoga.cz/moduly/m1/5-2-0-multikulturene-zalozeny-pedagog.html> publikováno J. Průcha, cit. 30.3. 2015

⁴³ Dostupné na: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/hleda_se_dvojjazycny_asistent_1.pdf cit. 30.3. 2015

Dvojjazyční asistenti pedagoga fungují jakožto mediátoři mezi původní kulturou žáků a kulturou české společnosti. Uvedení žáka-cizince do nového školního prostředí prostřednictvím jeho mateřského jazyka za pomoci asistenta pedagoga se osvědčilo jako efektivní prostředek v zahájení adaptačního procesu. Dvojjazyční asistenti pedagoga jsou v podstatě běžní asistenti pedagoga s tou výhodou, že ovládají další jazyk, v ideálním případě stejný jazyk jako žáci s OMJ v jejich třídě. Dvojjazyční asistenti jsou běžnou praxí například ve Velké Británii. Fungují zejména jako vícejazyčný zdroj pro učitele nebo pro výuku začátečníků, kterým poskytují důležitou podporu.⁴⁴

Úspěšné socializaci pomůže rozvoj komunikačních dovedností žáka. Asistent pedagoga je ideálním partnerem pro rozvoj komunikace, zároveň může aktivně zprostředkovávat komunikaci mezi žákem s odlišným mateřským jazykem a jeho spolužáky, která je pro socializaci nejdůležitější. Asistent pedagoga je zapojován do plánování výuky Učitel plánuje hodiny ve spolupráci s asistentem a využívá jeho potenciál. Často se stává, že asistent zná žáka lépe než učitel, tráví s ním více času, má mnohdy větší prostor na možnosti socializace, jazykové podpory žáka a rozvíjení jeho komunikačních dovedností. Vzhledem k užší spolupráci s dítětem umí rozpoznat jeho potřeby a schopnosti, a tak přizpůsobit plánování výuky ve spolupráci s učitelem. Stanovení cílů se zaměřením na potřeby daného žáka tak může být více smysluplné a relevantní.⁴⁵

2.6. Vzdělávání a začlenění žáka cizince do výuky

2.6.1 Začlenění do výuky

Při přijetí nového žáka-cizince situace vyžaduje dle konkrétní situace naplnění následujících kroků⁴⁶:

- Představení žáka třídním učitelem, koordinátorem, přivítat ho a představit ostatním učitelům, provést žáka školou, ukázat mu, kde najde záchody, vchody,

⁴⁴ Dostupné na: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/hleda_se_dvojjazycny_asistent_1.pdf cit. 30.3. 2015

⁴⁵ Dostupné na: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/hleda_se_dvojjazycny_asistent_1.pdf cit. 30.3.2015

⁴⁶ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prvni-den-ve-skole> cit. 30.3.2015

východy, jídelnu, sborovnu a další důležitá místa. Velmi užitečné je poskytnout žákovi předem připravenou mapku.

- Pokud žák vůbec nerozumí česky, je vhodné, aby byl přítomen někdo, kdo bude alespoň rámcově schopen tlumočit (někdo z komunity, rodiče žáka, žák stejného nebo podobného jazykového původu, popřípadě učitel cizích jazyků).
- V případě, že žák neobdržel rozvrh hodin před příchodem, měl by být seznámen s tím, co ho první den čeká.
- Na základě zahraničních zkušeností se jako klíčové ukazuje ustanovení **tzv. patronů** – spolužáků, kteří mají zpočátku nově příchozího na starosti. Doporučují se minimálně dva (zejména u mladších dětí totiž může být tato role celkem náročná). Patroni usnadňují žákovi orientaci v prostoru školy i ve školní organizaci, pomáhají při plnění zadaných úkolů atd.
- Osvědčilo se také přidělit žákovi identifikační kartičku se jménem, třídou, třídním učitelem a jmény spolužáků zajišťujících patronát. Kartička slouží žákovi jako určitý zdroj jistoty v novém, neznámém prostředí. Zároveň je tím, alespoň demonstrativně, přijat do školního kolektivu. I bez kartičky by měl ale žák vědět, na koho se obrátit v případě potřeby.
- Pokud mají rodiče obavu, jak jejich dítě zvládne přechod na novou školu, může jim škola umožnit v prvních dnech po příchodu na školu přítomnost na hodinách.
- Důležité je také, kam a vedle koho nového žáka cizince po jeho příchodu posadit. Při rozhodování dbejte na to, aby byl nový žák již od počátku podporován a stimulován k práci, ale také vhodně zařazen do nového kolektivu a tím není dobré posadit žáka cizince například vedle žáků se specifickými poruchami učení, nesoustředěných či jakkoli problematických, ale měl by ideálně být v blízkosti učitele a vedle nich by měl sedět spolehlivý a šikovný spolužák s dobrou úrovní řečové komunikace. Pokud je ve třídě spolužák, který ovládá mateřský jazyk nového žáka i češtinu, je toto vhodné, protože má vedle sebe někoho, kdo mu vysvětlí, co dělat. Avšak po určité době je vhodné posadit žáka k českému spolužákovi, aby byl nucen komunikovat i s rodilým mluvčím.

Tím se částečně potlačí přirozený sklon těchto dětí shlukovat se s krajany a pomůže se více integraci do sociálních struktur majority.⁴⁷

Zapojení žáka-cizince do výuky může probíhat několika způsoby:

- 1) Žák s OMJ pracuje společně s ostatními na tomtéž úkolu – důležité je zjednodušit žákovi zapojení do řešení úkolu:
 - úpravu pracovních listů, k obrázkům přidat jednoduché popisné věty, ze kterých se dozví klíčová slova tématu (učivo) a prohloubí si zároveň i češtinu,
 - žák dostane zadání dopředu a může si jej doma přeložit a připravit se na něj. Učitel/asistent/speciální pedagog s ním probere zadání (téma) předem.
 - žák pracuje na stejném tématu, ale zadáme mu jiný úkol.
 - výklad se přizpůsobíme dítěti s OMJ, což může novým pohledem obohatit i ostatní žáky a/nebo pomoci např. i slabším žákům.
- 2) Žák s OMJ má samostatnou práci, která odpovídá úrovni jeho znalostí, případně se týká pouze češtiny pro cizince (nevýhodou je, že je vyřazen z kolektivní práce).
- 3) Žák je doučován mimo svou kmenovou třídu
 - Škola má k dispozici asistenta, který žáka doučuje v průběhu vyučování nebo po něm.
 - Žák dochází na doučování mimo školu (domluvíme se s rodiči, aby svému dítěti zajistili podobné doučování).⁴⁸

Inkluze žáka s OMJ do výuky nemusí být vždy bezproblémová a příčina neúspěchu může být u každého jedince rozdílná. K faktorům, které mohou žákovi bránit v procesu začleňování se do výuky, patří:

- Může po určitou dobu prožívat tzv. tiché období, nezapojovat se do aktivit ani komunikace (angl. silent period).
- Může se rychle unavit (vlivem nového prostředí, neznámých lidí, komunikace v cizím jazyce atd.).

⁴⁷ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/prvni-den-ve-skole> cit.1.4.2015

⁴⁸ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf, cit. 1.4.2015

- Může reagovat pomaleji na instrukce.
- Může být frustrován, což by mohlo vést k nevhodnému chování.
- Může být sklíčený, že se nemůže zapojit, nerozumí apod., zlobení je jeden ze způsobů, jak na svou frustraci upozornit.
- Děti velmi často o svém přestěhování do nové země neměly nejmenší šanci rozhodovat.⁴⁹

Problémy při začleňování cizinců do výuky v základních školách do konkrétního ročníku ve vyučovacím procesu jsou dány především několika faktory: věkem; motivací ke vzdělávání, délkou pobytu v českém prostředí, mateřským jazykem, znalostí společného komunikačního kódu ve vztahu učitel – žák a při osvojování si mluvené podoby jazyka hudebním sluchem.⁵⁰ Další praktický význam při osvojování si cílového jazyka, tedy i tzv. nemateřského, má shodný nebo podobný charakter jazyků, ať již z hlediska genetického nebo typologického. Žák-cizinec při vstupu do školy a v prvních fázích školního procesu nemá osvojený ani jazykový systém, ani vybudované kompetence pro čtení a psaní ve svém mateřském jazyce a není ani kognitivně vybaven k tomu, aby byl schopen porovnat struktury a pojmy mateřského a cílového jazyka, hledat odlišnosti a směřovat své myšlenky k učení se nemateřskému jazyku jako chtěné činnosti.⁵¹

Právě do této situace vstupuje pedagog, který musí mít znalosti o multikulturní oblasti vzdělávání, aby byl schopen v tomto procesu obstát jak z hlediska pedagogického, lingvodidaktického, psychologického, ale musí vládnout komunikační kompetencí, která je klíčová pro jazykové vzdělávání a obsahuje poznatky typologického zkoumání, které studuje srovnávání jazyků. Typologie tedy nejen upozorňuje na shody a rozdíly ve stavbě slov a gramatických jevech, ale poukazuje i na zásadní odlišnosti a pomáhá tak pedagogovi poznat podstatu odlišného postupu výuky mateřského a nemateřského jazyka žáka-cizince.⁵² Pedagog, který má alespoň

⁴⁹ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf, cit. 1.4.2015

⁵⁰ <http://osobnostnirozvojpedagoga.cz/moduly/m1/5-1-0-kdo-je-zak-cizinec.html>. cit. 1.4.2015

⁵¹ ŠINDELÁŘOVÁ, J. Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2012, s. 57

⁵² Tamtéž s. 58

minimum sociokulturního vědomí lépe řeší problémy, spojené s řečovými bariérami a nízkou úrovní komunikace žáků-cizinců v cílovém jazyku. Tím se zlepšují i východiska pro jejich vzdělávání v ostatních vyučovacích procesech. Je potřebné, aby učitelé jazyků v zájmu určité úrovně sociokulturní kompetence byli vybaveni znalostmi o kultuře země, ze které žák-cizinec pochází, o jejich tradicích, zvycích.⁵³

Je potvrzeno, že studium příbuzného jazyka je zejména zpočátku méně náročné než typologicky odlišné jazyky. Podobné nebo totožné prvky slovní zásoby, lexikální jednotky nebo gramatické jevy pomáhají Slovanům rychle porozumět slovanskému ústnímu nebo psanému projevu bez hlubší systematické přípravy. K budování jazykové kompetence jako základního předpokladu komunikační kompetence k rychlejšímu pochopení jazykového systému je typologická příbuznost rozhodující.⁵⁴

2.6.2 Zařazení žáka-cizince do ročníku

Z výsledků mnoha výzkumů vyplývá, že problémy při začleňování cizinců do výuky v českých základních školách jsou dány několika faktory:⁵⁵

1. Délka pobytu cizince v českém prostředí, než začne navštěvovat českou školu.

2. Mateřský jazyk dítěte. Nejmenší komunikační bariéry jsou u dětí s mateřským jazykem slovenským. Bezproblémově se zařazují také děti, jejichž mateřštinou je některý z jazyků slovanských, nebo děti, které sice jsou původu neslovanského, ale některý slovanský jazyk ovládají, např. ruštinu.⁵⁶

Ukazuje se, že v zařazení žáka-cizince do ročníku je nejdůležitější věk dítěte.

Při zařazení do ročníku je třeba zohlednit dva přístupy:⁵⁷

1. V praxi se osvědčuje nepřihlížet při zařazování žáků ke znalosti češtiny, ale podle věku a již absolvovaných ročníků. V některých případech je můžete umístit maximálně o jeden ročník níže. Mezi výrazně mladšími spolužáky se žák

⁵³ ŠINDELÁŘOVÁ, J. Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2012, s. 41

⁵⁴ Tamtéž s. 59

⁵⁵ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 1.4. 2015

⁵⁶ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 1.4. 2015

⁵⁷ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/zarazeni-do-rocniku> cit. 1.4.2015

většinou necítí dobře, může být frustrován problémy s komunikací a další frustrace při styku s dětmi na jiné vývojové úrovni by mohla vést buď k pasivitě, nebo naopak k dominantnímu až agresivnímu chování.

2. Druhou proměnnou je tedy právě jazyková bariéra, která může být zpočátku překážkou v plnění školního vzdělávacího programu, a to především ve vyšších ročnících.

Ani úplná neznalost češtiny by neměla být důvodem pro umístění do nižších ročníků. Žáci s odlišným mateřským jazykem potřebují především výuku češtiny jako cizího jazyka, nikoliv češtinu z nižších ročníků. Výuka českého jazyka neodpovídá potřebám žáků s OMJ ani v nižším ročníku, protože i tam se k ní přistupuje jako k výuce mateřštiny. Umístění dětí s OMJ mezi žáky stejného věku navzdory jejich jazykové neznalosti je tedy klíčové pro jejich rychlé začlenění a pokroky v osvojování učiva a dovedností.⁵⁸ Metody uplatňované v předškolních zařízeních (učit se skrze činnosti, dramatizaci a vykonáváním různých rolí, plněním úkolů ve skupině a jejich prezentováním ostatním) doporučujeme využívat co nejvíce i se žáky-cizinci mladšího školního věku na 1. stupni ZŠ. Za vhodné řešení považujeme také zařazení žáka-cizince do přípravných tříd, jež jsou podle zákona 561/2004 Sb. zřizovány při základních školách a jsou určeny dětem, kterým byl udělen odklad školní docházky, výjimečně i dětem pětiletým, a to na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny se souhlasem rodičů a ředitele školy. Přípravné třídy spadají do systému předškolního vzdělávání, řídí se Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a jejich cílem je připravit děti se sociokulturním znevýhodněním k začlenění do hlavního vzdělávacího proudu. Na konci docházky do přípravné třídy učitel vypracuje zprávu o průběhu předškolní přípravy dítěte, která vymezuje speciální vzdělávací potřeby a případně také doporučení pro individuální vzdělávací plán. Tato zpráva je předána zákonnému zástupci dítěte a škole, kam dítě nastoupí k plnění povinné školní docházky.⁵⁹

⁵⁸ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/zarazeni-do-rocniku> cit. 1.4.2015

⁵⁹ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 2.4.2015

Pro dosažení rovnosti příležitostí ve vzdělávání je dále rozhodující vytvoření individuálního vzdělávacího plánu. Žáci-cizinci mladšího školního věku (do 9 let) mívají sice s přechodem na komunikaci v češtině ve škole potíže, poměrně brzy však tyto potíže mizí. Největší komunikační bariéry dané zejména neznalostí češtiny při vstupu do školy mívají podle očekávání žáci staršího školního věku, tedy na 2. stupni ZŠ. U nich je třeba zhruba dvouletého pobytu v českém prostředí, aby komunikovali vcelku bez potíží.⁶⁰

Specifický přístup vyžadují děti ve věku 14 – 15 let. U této věkové skupiny je nutné mít na zřeteli jejich blížící se přechod na střední školu, na které je vyžadována alespoň minimální znalost českého jazyka. Zařazení je nutno volit podle věku, maximálně jeden rok zpět tak, aby měl žák možnost dokončit základní vzdělání do 17 let (maximálně však do 18 let - § 55 školského zákona). Zohlednit je třeba děti bez předchozího vzdělání nebo děti, jejichž vzdělání bylo přerušeno, či děti, které věkem patří do určitého ročníku, ale jejich dokumentace ani znalosti či dovednosti tomu neodpovídají. V tomto případě se jedná pravděpodobně o žáky pocházející z rodinného prostředí s nízkým sociokulturním postavením, na které se přímo vztahuje možnost zřízení pozice asistenta a čerpání výhod pro integraci žáka vzhledem k normativům (Školský zákon, § 16). Nedostatečné, přerušené ani jinak zkrácené předchozí vzdělání by nemělo být impulsem pro zařazení žáka o ročníky níže. Alternativou k zařazení do ročníku může být zřízení tzv. vyrovnávacích tříd. Děti občanů z ostatních států EU mají navíc možnost bezplatně navštěvovat třídy pro jazykovou přípravu, taktéž i azylanti v rámci Státního integračního programu.⁶¹

Zařazení žáka do nižšího ročníku, než by správně patřil, se vysvětluje tím, že mu chce škola dát šanci, aby se napřed naučil rozumět a mluvit. Zařadit dítě do nižšího ročníku při přijetí je možné, ale pak ho přesunout výš už nikoliv. Učitelé to dělají z dobré vůle, aby žák přišel na střední školu připravený, jenže on ani nestačí dokončit povinnou školní docházku. Musí si ji doplnit později prostřednictvím Kurzu pro získání základního vzdělání, což je ovšem nestandardní řešení. Škola by měla nového žáka zařadit do ročníku, který odpovídá jeho věku, maximálně o rok níž. V každém případě

⁶⁰ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/zarazeni-do-rocniku> cit. 3.4. 2015

⁶¹ <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/zarazeni-do-rocniku> cit. 3.4.2015

by se měli učitelé intenzivně věnovat jeho výuce češtiny, protože její znalost je pro přijetí na střední školu podmínkou. Dalším problémem je, že když se vedle sebe sejdou ve třídě děti dvanáctileté a patnáctileté. Může se stát, že pro staršího žáka-cizince je takové zařazení silně demotivující, přestane se učit. Není odtud daleko ke kázeňským problémům.⁶²

Shrneme-li výše uvedené, je při zařazování žáka nutno přihlížet k těmto faktorům:

- I. věk žáka-cizince,
- II. jeho dosavadního vzdělávání,
- III. znalosti českého jazyka.

⁶² <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5368> publikováno J. Štefflová, cit. 4 .4. 2015

3. Další aspekty související se vzděláním cizinců

3.1 Komunikace školy a zapojení rodičů cizinců do života školy

V prostředí základních škol se v poslední době objevuje stále více žáků-cizinců. Největší zastoupení mají děti s českou státní příslušností, které mají rodiče cizince. Migrace rodiny se odráží v celkových rodinných vztazích a adaptace na cizí kulturní prostředí je pro ni vždy složitý proces.⁶³

Faktory ovlivňující průběh adaptace:

Odlišný mateřský jazyk. Pro průběh adaptace žáků-cizinců je velmi důležité, na jaké úrovni je znalost českého jazyka, zda dítě pochází:

- z rodiny užívající jeden společný mateřský jazyk a český jazyk ve školním prostředí a sociálním okolí,
- z rodiny, kde se vyskytují dva mateřské jazyky obou rodičů a český jazyk,
- z rodiny národnostní menšiny,
- z rodiny, kde je smíšený manželský pár (jeden z partnerů je Čech, druhý původem z jiné země).

Na dítě má velký vliv, ke které z výše uvedených skupin patří. Pokud rodiče vůbec nebo téměř vůbec neovládají český jazyk, dítě v mnohém izolují a znesnadňují mu proces adaptace. Pro rodiče je totiž komplikovaná komunikace s pedagogy, neboť dítě je vlastně prostředníkem informací, které mohou být poté značně omezené či zkreslené. Dále je nesnadný kontakt s kamarády dětí, či rodiči těchto kamarádů a následkem toho rodiče často upřednostňují možnost, kdy se děti stýkají s kamarády patřícími ke stejnému etniku. V oblasti zvládání učiva je pro rodiče obtížné pomáhat dítěti s látkou, když neovládají základní terminologii.⁶⁴

Přístup rodiny ke vzdělávání významně ovlivňuje motivaci žáka cizince ke vzdělávání. Důležité je plánování rodiny související s délkou pobytu v ČR. Rodiny s kladným vztahem ke škole, které se rozhodly v ČR usadit trvale nebo delší dobu mají

⁶³ ILJUK, B, ŠVARCOVÁ, E: *Děti cizinců a reemigrantů na školách: etický rámec interakce* : [sborník z konference]. Hradec Králové : Gaudeamus, 2008, s. 50

⁶⁴ <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/19199/adaptace-deti-cizincu-psychologicka-rovina-adaptace.html>
cit. Publikováno L. Hrdličková, 4.4.2015

obvykle zájem o výsledky dětí ve škole, snaží se o zdokonalení dětí v češtině návštěvou kurů, doučováním apod. Nezájem o výuku češtiny je patrný u rodin s krátkodobým pobytem a taktéž pokud žáci – cizinci, kteří žijí se svými rodiči, příbuznými a známými ve větších komunitách.⁶⁵

Práce učitelů s dětmi je do jisté míry ovlivňována také rodiči těchto žáků. Je důležité pro komunikaci učitele a rodičů dětí, jaké postoje zaujímají rodiče ke školnímu vzdělávání, jaké priority má vzdělávání v jejich hodnotovém systému, jakou autoritu pro ně představují učitelé.⁶⁶

Příležitosti a možnosti škol při podpoře rodin imigrantů:

- Podpora pozitivního školního klimatu,
- Mezioborová spolupráce – školní sociální pracovník atd.,
- Podpora různých forem komunikace,
- Dodržování principů humanizace školy
- Otevřenost školy,
- Výměna zkušeností
- Účast na komunitním plánování
- Tvorba nebo účast na tematicky prospěšných projektech
- Systémová podpora – podpora pedagogů
- Důraz na sociální a komunikativní kompetenci
- Školní sociální práce a pedagogika – podpora rodičovských kompetencí

Jako velmi účinnou pro zefektivnění práce s rodinou se jeví školní sociální práce, k jejímž hlavním atributům patří:

- Kontinuální sociální práce - zejména v malých skupinách,
- Aktuální intervence,
- Snadná dostupnost pro učitele, žáky i rodiče,
- Fungující kooperační struktury s institucemi a jedinci v okolí školy,
- Inovativní projekty, které zvyšují příslušnost ke školní třídě a obci

⁶⁵ <http://osobnostni-rozvoj-pedagoga.cz/moduly/m1/5-1-0-kdo-je-zak-cizinec.html>. cit. 5.4. 2015

⁶⁶ <http://osobnostni-rozvoj-pedagoga.cz/moduly/m1/5-1-0-kdo-je-zak-cizinec.html>. cit. 5.4. 2015

- Nabídka zajímavých témat – prevence násilí⁶⁷

Po nástupu do školy se u dětí projevuje vliv jazyka školy a postupně se stává pro dítě rozhodujícím, neboť jeho prostřednictvím přijímá nové informace a osvojí si písemnou formu, což je pro něj rozhodující. Je zajímavé, že žáci nekladou při jazykových potížích na první místo pomoc učitele. V této fázi se však očekává vztah vzájemné podpory. Na učitele v dvoujazyčných třídách jsou kladeny velké nároky. Jedná se o jazykové znalosti (zejména v jazykově smíšených oblastech, dále znalosti v oblasti diagnostiky žáka a v neposlední řadě učitele ochotného ke spolupráci s rodinou žáka. V souvislosti s posílením odstraňování jazykových bariér je vhodné počítat s nároky na školení učitelů a taktéž na jejich finanční ohodnocení v souvislosti s těmito zvýšenými nároky.

Vyučování v situaci, kdy učitel musí při komunikaci se žáky přecházet z jednoho jazyka do druhého a navíc ještě k tomu provádět výklad, je pro učitele skutečně náročné. I pro žáka je přijatelnější, když může s učitelem ve zvláštních situacích (např. pochvala) mluvit jeho prvním jazykem, kdy se může přesně vyjádřit a taktéž se buduje užší vztah.

Učitel by měl při výkladu volit takové tempo řeči, použití slovní zásoby, aby byl výklad srozumitelný, co nejlépe pochopitelný. S ohledem na počet žáků-cizinců učitelé často volí rozdělení třídy na poloviny a věnuje se každé polovině specificky. Používají dále prostředky a pomůcky k usnadnění pochopení učiva zejména v písemné podobě, obrázky. Učitelé v tradičně dvojjazyčných třídách často využívají druhý jazyk k běžnému životu i v rámci výuky, což je zajisté motivující a z uvedeného se dá odvodit, že pro cizince v ČR by se motivem pro učení se českého jazyka měl stát pohyb cizinců v česky mluvícím prostředí. Zejména v počáteční fázi procesu je vhodné brát ohled na jazykovou úroveň komunikace se žáky a poněkud snížit nároky. Neznamená to však, že by se měly snižovat nároky na obsah a rozsah osvojovaného učiva.⁶⁸

⁶⁷ ILJUK, B, ŠVARCOVÁ, E: *Děti cizinců a reemigrantů na školách: etický rámec interakce* : [sborník z konference]. Hradec Králové : Gaudeamus, 2008, s. 50

⁶⁸ ILJUK, B, ŠVARCOVÁ, E: *Děti cizinců a reemigrantů na školách: etický rámec interakce* : [sborník z konference]. Hradec Králové : Gaudeamus, 2008, s. 50

Cílovou skupinou multikulturní výchovy jsou samozřejmě žáci, avšak zprostředkovaně škola a učitel působí i na rodiny žáků, neboť dochází k prezentaci získaných vědomostí, dovedností a postojů v rodině a může tak dojít k ovlivnění rodinného prostředí. Ve škole pak dochází k vzájemnému ovlivňování majoritní a minoritní kultury a v tomto směru hraje multikulturní výchova roli směřující k přípravě na vzájemné soužití a toleranci jednotlivých kultur a vedení ke zvyšování úrovně interkulturní komunikace.⁶⁹

3.2 Školní prostředí ve vztahu ke vzdělávání žáků cizinců

Snížené komunikační schopnosti v oblasti lingvistické bariéry se projevují zejména ve studiu českého jazyku resp. cizího jazyka. V rámci dotazů bylo zjištěno, že např. v matematice se ke komunikační potíže tolik neprojevují nebo se nepřihlíží, neboť jak bylo jedním učitelem prezentováno, čísla jsou přece pro všechny stejná a pro všechny na světě. Stejně srozumitelná.⁷⁰

3.2.1 Integrace do kolektivu

V rámci integrace žáků-cizinců jsou důležité následující aspekty⁷¹:

- Vybízet žáky-cizince ke kooperaci s českými žáky. Osvědčilo se ustanovení dobrovolnické podpory z řad spolužáků, tzv. patronů, kteří mají nově příchozího žáka na starosti. Patroni mohou pomáhat spolužákovi s přípravou na hodinu, ale i během hodiny. O přestávkách pak usnadňují základní orientaci v budově, ale i v rutinních činnostech během vyučování, jako je stěhování do jiných tříd nebo na tělocvik, chod jídelny, družiny apod. Děti většinou projevují o nově příchozí žáky přirozený zájem, zvláště jsou-li exotičtějšího původu. Děti zpravidla projevují zájem o nového kamaráda, žák s OMJ není sám a odstrčen na okraj kolektivu bez zájmu a kontaktu s ostatními, což má pozitivní vliv i na práci s učitelem. Je důležité mít na paměti, že za to, jak se žák cizinec

⁶⁹ ČÁSTKOVÁ, P. Interkulturní vzdělávání učitelů primární školy. Olomouc: Tribun EU, 2014, s. 28

⁷⁰ HAVEL, J. A KOL: Interkulturní vzdělávání v primární škole. Brno: Paido, 2010, s. 158

⁷¹ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2. 2015

ve škole cítí, nesou zodpovědnost především učitelé. Osvědčilo se, že si patroni vedou deníky o pokrocích spolužáků, poznatky o jejich sociální integraci, komunikačních dovednostech i těžkostech a dalších informace, které při styku vyjdou najevo. Učitelé pak mohou tyto poznatky využívat při další práci s žákem-cizincem. Výběru patronů je třeba věnovat mimořádnou pozornost, nemělo by jít automaticky o žáka s nejlepším prospěchem, spíše o žáka se schopností vcítit se do pozice spolužáka-cizince a ochotného spolupracovat s ním nad rámec výuky.

- V zájmu minimalizace problematických situací je důležité, aby se učitel zvolil způsob a nástroje k podpoře integrace žáka-cizince do kolektivu neboť tento proces má svá specifika.
- výuku organizovat speciálním způsobem, který v sobě spojuje metody běžně užívané v plně organizované škole s metodami uplatňovanými ve výuce s dětmi s poruchami učení či ve škole málotřídní. Typické formy a metody používané v málotřídní škole je však třeba pro výuku češtiny (bez rozdílu stupně ZŠ) tvořivě adaptovat.
- nekumulovat v jedné třídě vyšší počet cizinců (pokud se nejedná o třídu pro jazykovou přípravu, vyrovnávací či přípravnou). Jako maximální počet se jeví 3–4 v jedné třídě, aby se žáci snadněji zapojili do společenství českých žáků. Jde však o skutečně maximální počet, ideální je, pokud cizinec zůstane ve třídním kolektivu sám a spolupracuje s „mentorem“. Mentorem může být jak úspěšný český spolužák, tak i spolužák cizí národnosti, který v české škole pobývá již delší dobu a češtinu dobře ovládá.
- Integrovat cizince do kolektivu třídy a školy, zabránit jejich společenské izolaci. V tomto směru je třeba se soustředit na to, aby cizinci neseseděli spolu (nebo vzadu ve třídě, neboť často vytvářejí ve třídách „enklávy“ mimo přímý dosah učitele), aby byli průběžně zapojováni do výuky, do života třídy a školy (v tomto směru musí být učitel připraven na hodinu tak, aby se vhodným způsobem – v rozsahu předpokládaných vědomostí – průběžně obracel na žáka-cizince, dával mu adekvátní úkoly přímo související s probíhající výukou a hodnotil jeho výstupy). Je vhodné zapojovat cizince i do mimoškolní činnosti (zájmové kroužky, sportovní, kulturní a jiná činnost), kde může prokázat své

vlohy i bez aktivní znalosti jazyka a kde seznámení se s češtinou probíhá neinstitucionální formou.⁷² Přítomnost cizince v třídním kolektivu s sebou přináší nejen své výhody. V tomto směru představuje přítomnost žáka-cizince vhodný „nástroj“ *multikulturní výchovy* (cizinec může svým spolužákům zprostředkovat poznání jiné kultury, které je zároveň může přimět uvědomit si vlastní kulturní zakotvení). Současně skutečnost, že český žák přichází každodenně do styku s cizincem, u něj vyvolává pocit samozřejmosti určitých odlišností a sama o sobě může působit jako prevence formování předsudků vůči cizincům.⁷³ Dát žaku-cizinci příležitost k pozitivní prezentaci, např. kulturními hodnotami svého etnika (písň, tanec, zvyky, další specifika apod.), dát mu prostor pro rozvoj jeho tvořivosti a nadání, a to nejen v hodinách českého jazyka, ale i v prvouce, zeměpise, dějepise, vlastivědě, občanské výchově aj.

- Podporovat toleranci ze strany žáků a učitelů. Jistá neobratnost žáka-cizince ve vyjadřování a v chápání učiva pramení mimo jiné ze skutečnosti, že vzdělávací proces je pro něj veden v cizím jazyce. Pracovat s názornými pomůckami, zejména obrazovými, které jsou k dispozici pro výuku cizím jazykům (např. angličtině, němčině), dále s obrazovými encyklopediemi, fotografiemi, vlastními zvukovými nahrávkami, časopisy pro děti a mládež atd. Využívat ve výuce mj. pomůcek, které jsou k dispozici pro výuku handicapovaných žáků, pro dyslektiky, dysgrafie apod., a zkušeností speciálních pedagogů, logopedů apod.
- Přístupovat k výuce českého jazyka jako k výuce cizího jazyka (z pozice cizince) a využívat dostupných učebnic, cvičebnic a dalších materiálů pro výuku žáků-cizinců češtině. Podle složení skupiny může výuka probíhat buď přímou metodou (u jazykově smíšené skupiny žáků) nebo metodou gramaticko-komunikační (u žáků původu slovanského či u žáků se znalostí slovanských jazyků, obvykle ruštiny). Za výše uvedených okolností musí učitel upravit pro skupinu žáků-cizinců mimo jiné také svůj postup výuky.

⁷² <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2. 2015

⁷³ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html>/ publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2.2015

- Vhodně motivovat žáky-cizince při výuce českého jazyka, chválit je za sebemenší pokrok. Zároveň je nezbytné, aby učitelé kladli na žáky-cizince, kteří již plně komunikují v češtině, stejné požadavky, jaké kladou na jejich české spolužáky. Třídnímu kolektivu připomenou, že jistá neobratnost vyjadřování žáků-cizinců v českém jazyce se dá v podstatě porovnat s jejich vyjadřováním v jiném cizím jazyce, kterému se učí v rámci školního procesu.
- Po určitém zpravidla delším pobytu žáka zájem spolužáků opadá, což je přirozené. Většinou si nový žák vytvoří přirozené vazby ve svém okolí. Pokud má ale přetrvávající potíže s češtinou a komunikace je pro něho stále obtížná, mohou o něj spolužáci ztratit zájem. Tento jev by postupně mohl vést až k vyloučení z kolektivu, což je pro atmosféru ve třídě nežádoucí. Třídní učitel by měl vždy sledovat dění v kolektivu a těmto situacím předcházet. Proto je patronát nad novým spolužákem žádoucí dlouhodobě, ne pouze v období po příchodu na školu. Je ale důležité vhodně patronát spolužákům podat, aby to necítili jako nutnost a povinnost. Klíčová je volba vhodného patrona (nemusíme jistě dodávat, že to je dobrovolné).
- Učitel pracující s kolektivem, ve kterém je žák s OMJ, by měl znát alespoň rámcově jeho minulost a okolnosti jeho pobytu v ČR. Například u dětí žadatelů o azyl se často setkáváme s traumatickými zážitky a zkušenostmi ze země původu. S takovými dětmi je pak potřeba pracovat obzvláště citlivě a pokud možno je nevystavovat zbytečným tlakům a stresům. Také jsou pravděpodobně nejméně vhodnými kandidáty na představení své země původu například na různých dnech pro národnostní menšiny nebo podobných akcích školy, protože připomínání minulosti může být pro ně problematické.
- Avšak i pro jiné žáky-cizince je pocit, že nejsou sami a mají se na koho obrátit, zásadní pro jejich citovou a duševní rovnováhu a pohodu, ale i pro jejich sociální integraci. Ze zkušeností žáků s OMJ, kteří již naším školstvím úspěšně prošli, skutečně vyplývá, že nejdůležitější pro jejich úspěšné začlenění byla právě existence pevného bodu, někoho, na koho měli vždy možnost se obrátit, ať už to byl učitel, vychovatel nebo spolužák. Při práci s kolektivem, ve kterém jsou žáci s OMJ, je zásadní pozorovat vztah žáka-cizince a ostatních žáků a je důležité nastavit pravidla proti šikaně a rasismu tak, aby bylo od počátku všem

zřejmé, že tyto projevy nejsou ani v nejmenším tolerovány. Je potřeba soustavně pracovat na demokratizaci prostředí školy, aby si všichni žáci byli vědomi nejen práv svých, ale i práv druhých. S tím souvisí také pěstování tolerance k diverzitě, odlišnosti, která by měla prostupovat celým vzdělávacím procesem.⁷⁴

- V některých evropských zemích, již mají zkušenosti s problematikou vzdělávání cizinců školou povinných, je užitečné využít tuto výhodu a čerpat zkušenosti v této oblasti z těchto zemí. Integrace cizinců je citlivou záležitostí a začíná právě již ve školách, kde se rozhodne, jaký vztah si k české společnosti na základě svých školních zkušeností současná mladá generace cizinců vytvoří.⁷⁵ Děti, které nastupují do české školy, čelí v průběhu své adaptace různým překážkám, neboť se zpočátku cítí často osamělé, izolované, až frustrované a zažívají tzv. fenomén vykořenění.⁷⁶
- Dítě může mít nejen problémy vyplývající z odlišného mateřského jazyka, ale v souvislosti s adaptačním procesem se mohou objevovat také problémy s narušeným emočním prožíváním. Mohou se projevovat nepříjemné citové stavy pramenící z napětí a obav z momentálně nejasné budoucnosti. Každá osobnost může mít individuální emoční prožívání a odlišné způsoby reakce, které se mohou projevovat vyhýbavým chováním, izolací, vyhýbaní různým situacím a kontaktu s lidmi, přílišná nejistota). Následkem úzkostných poruch je pak např. selhávání u běžných sociálních požadavků.⁷⁷
- Prostřednictvím výukového dialogu se vzhledem k počáteční neschopnosti žaka-cizince porozumět psanému projevu uskutečňuje tzv. školská multikulturní komunikace. Výukový dialog má své specifikum spočívající v předem stanoveném cíli. Tento cíl je v dialogu vedeného s žákem-cizincem specifický v tom, že se nejdříve jedná o vzájemné pochopení a teprve následně je třeba

⁷⁴ <http://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/prace-s-kolektivem> cit. 18.3. 2015

⁷⁵ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf cit. 18.3.2015

⁷⁶ Dostupné na: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/hleda_se_dvojjazycny_asistent_1.pdf. cit. 18.3. 2015

⁷⁷ Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/19199/adaptace-deti-cizincu-psychologica-rovina-adaptace.html>/ publikováno L. Hrdličková, cit. 4.4.2015

ověřit získané znalosti. Předpokládá se, že učitel se snaží a používá co nejširší spektrum verbálních i neverbálních prostředků k vytyčenému cíli. Tato snaha však může být potlačena nebo vyvedena ze správného směry vlivem některých skutečností, které brání vzájemnému pochopení.⁷⁸

- Podle dotazů ředitelů základních škol stát na cizince každoročně přispívá, ale lepší by podle bylo, aby na ně platil automaticky více a školy nemusely opakovaně žádat o dotace z rozvojových programů, nebo aby dotační lhůty byly volnější, a školy se tak přihlásily o peníze v okamžiku, kdy k nim přijde cizinec.⁷⁹
- Navázat spolupráci se školními poradenskými pracovišti, pedagogicko-psychologickými poradnami a nestátními neziskovými organizacemi. Na některých školách jsou zřizována školní poradenská pracoviště, která slouží k poskytování poradenských a konzultačních služeb pro žáky, jejich zákonné zástupce a učitele.⁸⁰

3.2.2 Klasifikace žáků-cizinců

V oblasti hodnocení žáků vyhláška č. 48, §15 uvádí, že „dosažená úroveň znalosti českého jazyka se považuje za závažnou souvislost, která ovlivňuje výkon žáka“ a že při jejich hodnocení z předmětu český jazyk a literatura je nutné k této okolnosti přihlížet, a to po dobu tří po sobě jdoucích pololetí. Možnost neklasifikovat nám však školský zákon dává pouze na konci prvního pololetí školní docházky žáka (ne však na konci školního roku, a to i v případě, že byl do školy zařazen až v průběhu druhého pololetí) – Školský zákon, § 52, odst. 2, 3 (základní školy) a § 69, odst. 5, 6. Někdy může připadat nemožné hodnotit žáka, který neumí vůbec česky. Východiskem může být dobře vytvořený vyrovnávací plán, ve kterém upravíme vzdělávací cíle školního vzdělávacího programu a specifikujeme sadu kritérií (příklady uvedeny v kapitole věnované vyrovnávacím plánům), která budou zároveň popisem očekávaného výkonu

⁷⁸ JANEBOVÁ, E. *Interkulturní komunikace ve škole*. Praha: Fortuna, 2010, 92 s.

⁷⁹ http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/na-zakladnich-skolach-pribyva-cizincu-penize-na-jejich-doucovani-ziskavaji-skoly-obtizne--1335694 publikováno P. Benešová, cit. 4.4. 2015

⁸⁰ <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/14329/metodicka-doporuceni-k-zaclenovani-zaku-cizincu-do-vyuky-v-ceskych-zakladnich-skolach.html/> publikováno J. Šindelářová, cit. 15.2.2015

podle individuálních možností daného žáka, hodnotí se jeho individuální pokrok (tzv. individuální vztahová norma) a nehodnotíme jej v porovnání s ostatními spolužáky (tzv. sociální vztahová norma). Tento fakt je nutné z hlediska zdravého třídního klimatu spolužákům dobře a citlivě vysvětlit. Lze využívat možnosti kombinace hodnocení klasickou známkou a hodnocení slovního. V tomto případě se nesmí zapomínat na jazykovou bariéru žáka i jeho rodičů a ověřit si, že žák i rodiče hodnocení porozuměli.⁸¹

Se změnami ve střední Evropě se dnes mluví o multilingvistu (mnohojazyčnosti), což může např. znamenat, že jsou používány alespoň dva jazyky v praktickém užívání nebo kompetencích člověka jedince nebo na úrovni celé společnosti. Tendence k multilingvistu než k bilingvistu (dvoujazyčnosti) souvisí zřejmě s požadavkem EU v oblasti znalosti cizích jazyků, neboť znalost více než dvou nebo více jazyků je v současné době na pohyb osob a služeb nutností. Pojem bilingvistu ztrácí na významu, neboť je obsažen v multilingvistu.⁸²

⁸¹ http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf, s. 49 cit 20.3.2015

⁸² ŠINDELÁŘOVÁ, J. Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2012, s. 60

4. Šetření České školní inspekce

Česká školní inspekce prováděla inspekční činnost tematicky zaměřenou na vzdělávání žáků – cizinců. Cílem inspekce bylo získat poznatky o zajištění rovnosti příležitostí ke vzdělání žáků – cizinců v českých školách. Hodnoceny byly postupy škol při zařazování cizinců do vzdělávání, předpoklady škol ke vzdělávání cizinců a výsledky vzdělávání. V oblasti personálního zajištění výuky žáků – cizinců, nebyly v průběhu sledovaného období zjištěny zásadní nedostatky. Na výuce žáků – cizinců se podílely tři čtvrtiny z celkového počtu učitelů, z nichž přibližně 60% bylo schopno v počáteční fázi vzdělávání domluvit. Školy podporují další vzdělávání pedagogů.

Materiální podmínky pro výuky odpovídaly standardům a na žádné škole nebyl zjištěn stav, který by neumožnil výuku.

Inspekční zjištění ukázala, že většina žáků-cizinců se úspěšně dokáže začlenit do života školy a ve výuce dosahuje dobrých výsledků.

Strategie vzdělávání žáků-imigrantů v ČR:

- Největším problémem spojeným se vzděláváním dětí – cizinců je neznalost českého jazyka a skutečnost, že tento problém není řešen systémově.
- Neznalost jazyka je větším handicapem v případě dětí, které do českých základních škol nastupují až během druhého stupně.
- Školy se potýkají s komunikačními problémy s rodiči – cizinci.
- Školy zatím z velké většiny opomíjejí existenci interkulturních rozdílů a sociální situaci žáka v komplexním měřítku celé rodiny a komunity, do které je zapojeno, odhlížíjí od sociálního a kulturního zakotvení jednotlivce.
- Školám chybí metodiky pro práci s dětmi-cizinci.
- Školy nejsou dostatečně informovány o záležitostech spojených s integrací cizinců v oblasti vzdělávání.
- Velká většina vietnamských žáků se úspěšně hlásí na gymnázia.
- Školní docházkou cizinců se v praxi zabývají Odbory školství krajských úřadů, které by podle školského zákona (561/2004 Sb.) měly zajistit žákům ve spolupráci se zřizovatelem školy: „a) bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání, zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků, b) podle možností ve spolupráci se zeměmi původu žáka

podporu výuky mateřského jazyka a kultury země jeho původu, která bude koordinována s běžnou výukou v základní škole.“ Školský zákon tato privilegia a zásadní pomoc při začlenění do českého vzdělávacího systému přisuzuje pouze žákům cizincům se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie (toto vyplývá i ze směrnice EU č. 77/486/EHS). Většina žáků-cizinců z tzv. třetích zemí (tzv. státní příslušníci nečlenských zemí EU) nemá na tuto podporu ze zákona nárok.

- Česká republika je jedinou zemí, která přijala zvláštní předpis o vzdělávání dětí žadatelů o udělení mezinárodní ochrany (Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl z roku 2002). Dítě školou povinné, které přijde do České republiky, má v podstatě jen velmi zanedbatelnou možnost, jak se na tuto docházku připravit. Jednou z možností je, že začne navštěvovat kurzy českého jazyka v místě svého bydliště, což ale často není možné. Další variantou, jak připravit žáka z řad uprchlíků na školní výuku, je tzv. vyrovnávací třída (zde je žákům věnována větší pozornost s důrazem na osvojení češtiny, pokud se jejich znalost dostane na dostatečnou úroveň, jsou přeřazeny do kmenové třídy), či přípravná třída (ta je však ze zákona pro děti, které se chystají teprve do první třídy). Jedná se o třídy, ve kterých je dítě připravováno především z hlediska jazykové vybavenosti. Jde zde hlavně o zvyšování jeho jazykových dovedností, o navyšování slovní zásoby a orientaci v českém jazyce i kultuře. Podle Metodického pokynu MŠMT mají základní školy zabezpečit základní jazykovou přípravu nezbytnou k úspěšnému začlenění dětí žadatelů o azyl do výchovně vzdělávacího procesu. Z praxe však víme, že pokud je žadatelů například osm, tak na „vyrovnávací třídu“ není dostatek finančních prostředků a tyto žáci jsou zařazeni do proudu běžného vzdělávání s českými dětmi.⁸³

⁸³ http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/clanek-integrace_imigrantu_do_vzdelavaciho_systemu.pdf
cit. 4.4. 2015

5. Praktická část

5.1 Cíle a výzkumné šetření

Znají pedagogové způsoby a metody práce, s jakými mohou pracovat se žáky cizinci?

Pokud neznají, jsou učitelé (i ostatní členové) schopni a ochotni přijmout metodickou podporu?

Bude viditelný pokrok, pokud žák dostane minimální podporu při jeho začleňování do systému školy či třídy?

5.2 Cíle

Ve škole v Čisté u Rakovníka, ve které pracuji na prvním stupni, se nacházejí žáci s odlišným mateřským jazykem. Základní školu navštěvuje 115 žáků, dosud se žádný žák s OMJ nevyskytoval až v tomto školním roce.

Po dohodě s ředitelkou a pedagogy a po představení této práce jsem dostala svolení uskutečnit svůj záměr.

Následně byli kontaktováni rodiče žáků s odlišným mateřským jazykem a požádáni o spolupráci a podporu.

V této práci jsem se opírala o metody prezentované sdružením META.

Po zakončení práce se žáky bude vyvozen závěr přínosu metod v procesu začleňování žáků v systému.

6. Charakteristika zkoumaného vzorku

Vzorkem této diplomové práce jsou žáci s odlišným mateřským jazykem, kteří žijí v České republice a plní povinnou školní docházku v běžné základní škole.

Problematiky žáků jsem si byla vědoma. Pocházejí z Ukrajiny a Chorvatska. Jejich znalost českého jazyka je průměrná. Vyžadují pomoc při procesu začleňování do systému školy a třídy. Spolupráce neprobíhala pouze se žáky, ale i s jejich členy rodiny, vyučujícími pedagogy, spolužáky, kamarády. Všichni tito zmiňovaní se podíleli na vzájemné spolupráci při aplikaci metod, pozorování průběhu a závěrečné reflexi.

Prvním žákem, který byl pozorován a analyzován, byl chlapec ukrajinské národnosti Janek. Ve škole ho po vzájemné dohodě oslovují Honzík. Je mu deset let a společně s maminkou přijel do České republiky ve svých devíti letech. Chlapec nyní navštěvuje čtvrtou třídu a je katolík. Díky svému nízkému věku se rychle adaptoval a přijal národní české zvyky a tradice, jež se velmi podobají ukrajinským, přesto však existují určité rozdíly. České tradice považuje za zajímavé a velmi se mu líbí.

Dovednosti v českém jazyce:

- - často vznikají problémy s nedostatečnou komunikací, s dorozumíváním a porozuměním v psané i mluvené podobě. (Žákovi je nutné podat další vysvětlení či zjednodušené zadání.)
- - chlapec těžko rozeznává dlouhé vokály, a proto jeho písemné práce obsahují krátké věty.
- - je u něho častá inverze slov, vynechává interpunkční znaménka a některá těžší slova, kterým nerozumí.

Ve škole má však i přes jazykovou bariéru mnoho kamarádů a v kolektivu je oblíbený. Jeho nejoblíbenějším předmětem ve škole je tělocvik, kde navštěvuje florbalový kroužek, a hudební výchova. Rád zpívá, maluje. Svůj volný čas v odpoledních hodinách navštěvuje družinu, ve které se cítí spokojeně a kde může vylepšit své komunikační schopnosti při neustálém kontaktu s ostatními žáky. Při vyučování je velmi soustředěný, věnuje se probírané látce, často pokládá dotazy, udržuje oční kontakt, působí klidně a na hodinu je vždy řádně připraven. Rád objevuje nové a učí se velmi rychle.

Jeho matka se mu snaží pomáhat a společně navštěvují odpolední kurzy českého jazyka. Pokud jí čas dovolí, věnuje se svému synovi a učí se. Lze tak zaznamenat značný pokrok a zlepšení v komunikačních schopnostech. Velkou zásluhu má na tom i jeho třídní učitelka, která ho dvakrát do týdne doučuje.

Druhým žákem, kterého jsem měla možnost pozorovat, je chlapec chorvatské národnosti. Jmenuje se Rosario, říkají mu Rosi. Je mu osm let. Do ČR se přestěhoval s rodiči. Otec je v současné době nezaměstnaný, matka pracuje v Praze. Společně se svými rodiči absolvoval intenzivní měsíční kurz z ČJ. Druhé pololetí roku 2013/2014 docházel do školy v Praze. Ve školním roce 2014/2015 navštěvuje školu, kde pracuji. Chodí do třetí třídy.

Dovednosti v českém jazyce:

- Jeho slovní zásoba obsahuje všechna běžná slova denní komunikace. Pokud se objeví nové slovo, kterému nerozumí, potřebuje podat další výklad a zjednodušené zadání. Při komunikaci používá dlouhé věty, které obsahují věty s rozlišováním osob, času. Intonace a přízvuk je občas nesrozumitelný.
- V písemném projevu používá správný tvar písmen, ale dochází často k jejich záměně. Dochází také i k chybnému vyjádření délky hlásek.

Ve třídě je oblíbený, má spoustu kamarádů. Nejraději má výtvarnou a hudební výchovu. Chlapec hraje na klarinet, každý pátek chodí na ZUŠ. Při výtvarném projevu mu záleží na detailech, často maluje přírodu Chorvatska a především moře a lodě. Odpoledne tráví čas ve družině, kde nejraději modeluje, hraje stolní hry. Při vyučování se věnuje zadané práci, udržuje oční kontakt, je pozorný a vždy připraven na výuku. Při hodinách se moc nehlásí, spíše poslouchá, neprojevuje značnou aktivitu na rozdíl ve školní družině, kde se snaží komunikovat více a hodně se ptá kamarádů na věci, kterým nerozumí.

Je pro něj velmi obtížné přijímat vlastní chyby. Po napomenutí přestává mluvit a nerad přijímá pomoc. Nejdříve se snaží vyzkoušet sám najít řešení a vyřešit problémy. Teprve po neúspěchu si řekne o pomoc. Nechává si zejména poradit od své učitelky a poté od kamarádů.

V průběhu letošního školního roku jsem navštívila zhruba 15 vyučovacích hodin v měsících říjen až leden. Zpočátku jsem pozorovala žáky při samotném průběhu vyučování, poté jsem uskutečnila rozhovory s pedagogy a samotnými žáky.

6.1 Použité metody

V této diplomové práci byly použity následující metody:

- Pozorování žáka cizince
- Dotazníky pro pedagogy
- Rozhovory se žáky

6.2 Pozorování žáka s OMJ

Při záměrném plánovaném 45minutovém pozorování jednotlivých vyučovacích hodin jsem se soustředila na celkový školní třídní systém, poté na samotné žáky s OMJ a jejich veškeré projevy v konkrétních hodinách.

Popis:

Při svém výzkumu jsem použila metodu pozorování. Cílem tohoto pozorování bylo seznámení se systémem školy a třídy, průběhem vyučování i s jednotlivými žáky a vyučujícím učitelem. Pozorovala jsem Rosaria a Honzu při vyučování. Sledovala jsem zejména jejich chování, aktivity a zájmy také jejich potřeby při vyučování.

Příklad:

Viz příloha

Závěr:

Při pozorování jsem se snažila zachytit aktivitu a jednotlivé dialogy mezi chlapci a ostatními účastníky vyučování. Podstatné bylo pozorování práce ve skupině. Údaje získané pozorováním byly roztříděny a poté vybrány jednotlivé podpůrné metody, jež by oběma chlapcům mohly pomoci při dalším procesu začleňování.

6.3 Dotazník pro pedagoga

Písemný dotazník byl určený pro třídního učitele žáka s OMJ. Cílem bylo zjistit znalost, dovednost a vlastní zkušenosti s konkrétní podpůrnou metodou, využívanou v procesu začleňování žáka s OMJ. Dotazovaný odpovídal písemně a to formou ANO / NE.

Popis

výzkumná metoda dotazovací:

Dotazník (viz ukázka) pro učitelky Rosiho a Honzy

V dotazníku jsem se od vyučujících dozvěděla, jaké metody procesu začleňování žáků s OMJ znají, jaké konkrétní metody při vyučování využívají, jaké mají zkušenosti a jak vidí pro a proti konkrétní metody

Závěr:

Obě paní učitelky měly stejný názor, že nemají žádné zkušenosti a vědomosti o této problematice, jelikož školu nenavštěvovali dosud žádní žáci s OMJ. IVP chlapci nemají. Pouze některé činnosti učitelky upravily. Tyto žáky nehodnotí ve srovnání s celkem a spíše se přihlíží k potřebám těchto žáků a jejich aktuálnímu vývoji. Využívají zejména slovního hodnocení zejména v ČJ. Spolupráce s rodiči obou žáků je velmi dobrá, vzájemná komunikace probíhá každý den před vyučováním či při odpolední převzetí žáka. U Rosiho se do spolupráce zapojuje matka a u Honzy matka a nevlastní bratr. Obě dvě učitelky uvedly, že na hodiny ČJ používají žáci s OMJ vypracované pracovní listy, ve kterých mají menší počet zadání, než mají spolužáci.

S pomocí tohoto dotazníku jsem vypracovala ucelený přehled o znalostech a přehledu vyučujících v této problematice.

6.4 Rozhovor se žáky

Jednalo se o řízený rozhovor. Směr rozhovoru byl předem určený a probíhal mezi námi dvěma. Otázky, které jsem pokládala v průběhu našeho rozhovoru, jsem mohla měnit dle aktuální situace. Soustředila jsem se na kvalitu získaných informací.

V rozhovoru jsem se snažila být co nejvíce spontánní. Mým předpokladem bylo navázat přátelský vztah pro následnou spolupráci. Po ukončení rozhovoru jsem získala mnoho informací.

Rámec otázek pro žáky:

- Co bylo pro tebe na začátku školní docházky v české škole nejobtížnější?
- Jak si pokročil v českém jazyce od začátku školního roku?
- Kdo ti pomáhá při přípravě do školy?
- Které kroužky navštěvuješ a co se ti nejvíce líbí ve škole?
- Máš nejlepšího kamaráda/kamarádku?
- Jaký máš vztah s paní učitelkou?

Tyto informace mi pomohly při práci zejména při volbě konkrétních metod.

Rozhovor s pedagogem:

S pedagogy následoval společný rozhovor nad vybranou metodou. Řešily se otázky aplikace konkrétní metody, jaká metoda byla vybraná, bude-li ji možno aplikovat a jak bude v hodině použita, co je zapotřebí předem připravit, je-li potřeba mít nachytané speciální pomůcky, jakou roli budou plnit ostatní žáci v této konkrétní metodě.

Po aplikaci metody probíhal rozbor metody s třídní učitelkou. Po vyhodnocení konkrétní podpůrné metody následovala zpětná vazba pomocí rozhovoru všech zúčastněných, kteří se podíleli na výzkumu tohoto rozhovoru – konkrétní metody (žák, spolužák, vyučující učitel). Mohli vyjádřit své pocity a dojmy při práci.

Závěr:

Údaje, které jsem získala pomocí rozhovoru, mi umožnily navázat na další práci. Tato konkrétní metoda mi umožnila získat zpětnou vazbu od všech zúčastněných a dala mi možnost danou metodu realizovat.

7. Metodický materiál pro žáky s OMJ

S oporou o metody prezentované sdružením META byly vypracovány pro žáky s odlišným mateřským jazykem plány a metody, které podpoří žáky s OMJ do začlenění do školního/třídního systému.

Sdružení META je nevládní nezisková organizace zaměřena na problematiku začleňování žáků cizinců do českého vzdělávacího systému. Kromě poskytování odborného sociálního poradenství mladým migrantům se sdružením META věnuje podpoře pedagogickým pracovníkům při práci se žáky s OMJ. Uvědomují si, že každý žák s OMJ je jedinečný, a proto práce s těmito žáky musí vycházet z jeho individuálních potřeb a dovedností. Metody, které jsou uvedeny, jsou náhledem na způsob práce s konkrétním žákem a nelze je aplikovat na každého. Na procesu začleňování žáka s OMJ do školního třídního systému se nepodílí nejen třídní učitel, ale také i jeho spolužáci a v neposlední řadě také rodiče žáka.

7.1 Metody používané pro začlenění žáka s OMJ

1. Metodický materiál pro začlenění žáka s OMJ do třídního/školního systému před samotným příchodem žáka do třídy školy.
2. Metodický materiál pro začlenění žáků s OMJ do třídního systému během prvních dnů po příchodu žáka do školy.
3. Metodický materiál pro začlenění žáků s OMJ do školního systému během konkrétních vyučovacích hodin.

7.1.1 Příprava třídy na příchod žáka s OMJ

Příprava třídy na příchod spolužáka cizince je velmi důležitá jak pro pedagoga, tak i pro spolužáky. Je velmi důležité řádně připravit třídu na příchod žáka s OMJ. Je důležité vše se žáky prodiskutovat (společná diskuze – seznámit s jeho kulturou, jménem země, jazykem, příprava společného uvítání, ukázat nějaký vhodný dokument o jeho zemi apod.)

- Jakým jazykem mluví (poukázat na to, že český jazyk bude jeho druhým jazykem).

- Poukázat na jeho kulturní návyky a odlišnosti, seznámit se s jeho jménem a respektovat jeho přání, jak by chtěl být osloven.
- Pro žáka s OMJ je důležité, aby ihned při vstupu do třídy viděl, že je pro něj vše připraveno (např. desky na výtvarnou výchovu, taška na tělocvik i další různé pomůcky).
- Žáci ho mohou přivítat v jeho rodném jazyce, nachystat mu na lavici vše dopředu (např. sešity, učebnice, atlasy, pracovní listy...).

Na vyučujícím leží břímě, aby dopředu připravil třídu tak, aby se v ní nový žák s OMJ cítil bezpečně, pociťoval jistotu, aby věděl, že do třídního kolektivu je přijat. Už od prvních dnů školní docházky by se žák s OMJ měl cítit bezpečně a pociťovat jistotu a přátelství svých spolužáků a vyučujícího a poté může probíhat proces začlenění do školního systému.

Komentář:

Čas, který byl věnován přípravě, se vrátí v podobě spokojeného žáka s odlišným mateřským jazykem. Zde se žák bude cítit bezpečně a najde si kamarády, kteří mu budou rozumět a respektovat jeho odlišnost. A proto je důležité tuto přípravu nepodcenit. Pokud je to trochu možné, měl by se vyučující předem sejit i s rodiči žáka. Informace získané od rodičů by měly pomoci vyučujícímu při přípravě.

7.2 Metodický materiál pro začlenění žáků s OMJ do třídního/školního systému během prvních dnů po příchodu žáka s OMJ

Je velmi důležité, aby v průběhu prvních dnů se nově příchozí žák seznámil s budovou školy s rozvrhem hodin, pravidly ve škole a ve třídě a s jednotlivými předměty. Proto je velmi vhodné těmito úkoly pověřit ostatní spolužáky.

7.2.1 Vzájemná pomoc žáků

Výběr patronů je velmi důležitý a může probíhat různými způsoby. Velkou roli zde hrají třídní učitelé, kteří tento výběr musí usměrnit. Žák, který má zájem o funkci patrona, si musí dopředu uvědomit, co tato práce obnáší. Patronem může být spolužák, který dobře ovládá daný předmět, bezpečně a s časovou rezervou zvládá úkoly tohoto předmětu a má prostor pomoci svému svěřenci. Měl by si uvědomit, že být dobrým

patronem, je zodpovědný úkol. Patronem se tak může stát spolužák z lavice, který mu bude pomáhat o přestávkách při přípravě na hodinu.

Průvodce školou třídou

Popis:

V prvních dnech školní docházky se o Rosiho staral Martin a Matěj. Martin mu pomáhal především s orientací ve škole, Matěj nakreslil doma plánek školy a vyznačil v něm důležitá místa ve škole. Martin připravil rozvrh hodin, do kterého napsal (barevně), co na který předmět je nutné připravit, co se děje. Oba chlapci seznámili Rosiho se společnými vyrobenými pomůckami, kde Rosi měl možnost položit dotazy, čemu nerozumí a udělat si vlastní poznámky.

Reflexe:

Rosi měl během prvních dnů rozvrh hodin na lavici. A tomu umožnilo mít dobrý přehled o tom, co bude následovat a co vše si musí připravit na následující vyučující hodinu. Martin a Matěj byli rádi, že Rosi používá jejich pomůcky.

Doporučení:

Každý nový žák s OMJ se dokáže zorientovat a seznámit se třídou a školou odlišnou rychlostí. Snažme se už od prvních dnů vyzorovat, co můžeme udělat pro žáka. Záleží na jeho osobnosti, věku, otevřenosti.

Patronem konkrétního předmětu

Popis:

Následující metoda: Již během prvních dnů je důležitá spolupráce žáka- cizince s patronem konkrétního předmětu, ale tuto metodu je možné aplikovat zejména u mladších žáků. Záleží však na domluvě a ochotě ke vzájemné spolupráci.

Rosi pracuje nejraději samostatně v hodinách českého jazyka, vyžaduje minimální pomoc, je velmi bystrý, má dobrou paměť, a proto se jeho slovní zásoba každým dnem zlepšuje. Po vzájemné dohodě paní učitelky s Rosim se stal jeho patronem v hodinách českého jazyka spolužák Martin. Na hodinách českého jazyka chlapci sedí vedle sebe. Aby měli klid na práci, po dohodě s vyučujícím sedí v poslední lavici. Paní učitelka nabídla Martinovi tuto spolupráci pro jeho velké nadání pro češtinu a rychlosti práce. Učitelka neměla obavy, že Martin svoji práci nestíhá či zanedbává, a ví, že Martin bude dobrým pomocníkem v hodinách.

Spolupráce mezi chlapci probíhá velmi dobře. Pokud Rosi nerozumí zadání, může se obrátit se svými dotazy na Martina, a tak neruší při práci celou třídu. Teprve poté, kdy Martin nedokáže odpovědět, obrací se na vyučující. Již před začátkem hodiny dostanou chlapci pokyny, na čem budou pracovat. Při čtení není Rosi vyvolaný. Čte potichu s paní učitelkou či s Martinem. Když žáci mají něco zapsat do sešitu, Martin to zapíše a poté Rosi opíše.

Vyjádření

Paní učitelka: „Jsem ráda, že spolupráce mezi chlapci probíhá tak dobře. Rosi v českém jazyce dělá pokroky a cítí se jistější. Pracuje svým tempem a v případě potřeby se může obrátit na Martina, nemusí čekat, až pro něho budu mít prostor. Martin ví, že má pouze pomáhat, radit, ale ne dělat za něho úkoly. Samozřejmě práci obou chlapců kontroluji.“

Martin: „Český jazyk je můj oblíbený předmět. Jsem rád, že můžu Rosimu pomáhat při hodinách. Dříve jsem se při hodinách nudil, protože jsem společnou práci zvládl rychleji než moji spolužáci, a tak jsem si četl nebo pracoval samostatně. Chci v budoucnu studovat český jazyk, a tak teď můžu trénovat, když pomáhám.“

Rosi: „Martin je můj dobrý kamarád, jsem rád, že mi pomáhá a můžu s ním pracovat. Je to pro mě mnohem lepší, nemusím se hlásit, když práci nerozumím a můžu se obrátit na Martina.“

Rosiho matka: „Jsem velmi vděčná, že chlapci spolu pracují. Pro Rosiho je to velká pomoc. Rosi vidí v Martinovi velký vzor pro svoji češtinu. Pozoruji, že se každým dnem zlepšuje. Dříve hodiny českého jazyka neměl rád a nyní naopak.“

Komentář

Spolupráce žáka s OMJ a patronem v hodině je velmi důležitá. Podle mého osobního názoru tato spolupráce Rosimu velmi prospěla a pomohla. Může se stát, že spolupráce žáka s OMJ a patronem přestane být účinná a bude mít opačný efekt. Ale je možné patrona vždy změnit a začít od začátku. Spolupráce žáka-cizince a patrona v hodinách můžu jen doporučit. Pokud tato spolupráce funguje, vyučující má tak prostor v hodinách pro ostatní žáky.

7.2.2 Pomoc asistenta pedagoga při začlenění žáka s OMJ

Pomoc asistenta pedagoga ve třídě, kde je žák s OMJ, je velmi potřebná. Je ideální, když tato spolupráce probíhá od prvního dne příchodu žáka s OMJ do třídy. Ale jen zřídka se najdou prostředky, které by umožnily zřídit asistenta pro žáka s OMJ.

V naší škole je asistent pedagoga, tato práce je v mé kompetenci. Starám se o žáka s Aspergerovým syndromem, ale díky své práci mám možnost pomáhat i dětem s OMJ na naší škole. Tyto žáky jsem měla možnost pozorovat a vypomáhat vyučujícím. Spolupráce mezi mnou a žáky s OMJ probíhá velmi dobře. Už od prvního dne jsme našli společnou komunikaci, rychle jsme si zvykli a začali spolupracovat. Žáci mi důvěřovali, věděli, že se na mne mohou kdykoliv obrátit. Práce asistenta by neměla v žádném případě spočívat v tom, že práci odvede asistent za žáka, ale asistent má za úkol vysvětlovat, pomáhat a být zodpovědný za jeho práci. Asistent by měl žáky především podporovat ukazovat mu možnosti a způsoby práce nikdy ho nepodceňovat.

Během mé asistentké praxe a po získání vlastní zkušenosti jsem vypracovala body při práci se žáky cizinci.

- poskytnout pomoc a záměrnou podporu tomuto žákovi při vyučování. Žákům tak bude umožněna orientace v lekci, a tak mohou spolupracovat se třídou.
- využívat různorodých způsobů výuky, jakými jsou například výuka v týmu, výuka v jednotlivých skupinách, dialogy a diskuze, demonstrační výuka, výuka za pomoci učitele či asistenta pedagoga, získávání materiálů apod.

7.2.3 Individuální vzdělávací plán

Hlavním problémem při vzdělávání žáku s kulturně odlišného prostředí již od vstupu do školy je ve většině případu jejich nedostatečná znalost vzdělávacího jazyka, což je příznačné pro většinu příslušníků a etnik, u nichž probíhá vzdělávání v jejich mateřském jazyce. Pozornost bude u těchto žáků nutné věnovat při osvojení českého jazyka, ale i seznámení s českým prostředím, jeho kulturními zvyklostmi a tradicemi. Někteří se bez závažných problémů integrují do běžné školy, jiní se mohou setkávat s různými obtížemi pro svou jazykovou odlišnost.

Žák, který neovládá vyučující jazyk a není schopen zvládat učivo, jaký ukládá školní vzdělávací program (ŠVP), by měl možnost pracovat podle individuálního

vzdělávacího programu. Na základě podmínek uvedených ve školském zákoně: Zákon č. 561/2004 sb., o předškolním základním středním a vyšším odborném vzdělání.

Podle Průchy (2011, str. 65) škola má využívat takové výukové postupy, které jsou vhodné pro učební styly žáků, organizovat a plánovat tak, aby vycházela ze zájmu, zkušeností a potřeb žáků různých kultur.

Pro úspěšné vzdělávání žáků s OMJ navrhuje rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání tyto podmínky:

- Individuální nebo skupinovou péči
- Pomoc asistenta, třídního učitele
- Menší počet žáků ve třídě
- Odpovídající další metody a formy práce
- Specifické učebnice a materiály
- Pravidelnou komunikaci a zpětnou vazbu
- Spolupráce s psychologem, speciálním pedagogem-etopedem, sociální pracovník

Po zpracování kazuistiky dítěte, případné dokumentace např. zpráva s pedagogického – psychologického vyšetření, pedagogická diagnóza a vyšetření je možné sestavit IVP - tedy plán, který bude účinným a systematickým pomocníkem při začleňování žáka s OMJ do vzdělávání.

Dle sdružení META by struktura individuálního vzdělávacího plánu tzv. Osnova měla obsahovat:

- - údaje o samotném žákovi, které jsou důležité pro průběh vzdělávání (jméno, věk, místo narození, země původu, informace o předchozím vzdělávání, úroveň znalostí českého jazyka a rodinná situace)
- - pedagogickou diagnostiku tato diagnostika by měla zjistit informace o úrovni a stupni dosaženého vzdělávání země původu.
- - přehled konkrétní náplně jednotlivých předmětů, např. matematika či jednotlivé výchovné předměty mohou probíhat bez speciálních vzdělávacích úprav osnovy
- - seznam potřebných pomůcek, např. učebnice a pracovní sešity, jednodušší text, slovník, čeština pro cizince, individuální pracovní listy.
- - organizace samotné výuky (přesné uspořádání žákova rozvrhu)

- způsob hodnocení a klasifikace (slovní hodnocení či klasifikační stupně nebo kombinace obou příkladu)
- způsob ověřování vědomostí, např. písemná či ústní forma
- seznam osob, které budou se žákem spolupracovat
- dohoda o spolupráci s rodiči (kontrola přípravy na výuku, dohoda o způsobu hodnocení)
- podíl samotného žáka na vzdělávání, důsledné plnění domácích úkolů, zapojení do volnočasových aktivit
- případné poznámky a podpisy všech zúčastněných na tvorbě a realizaci tohoto plánu
- Závěrečná kontrola plnění a evaluace, zjištění a hodnocení IVP

Komentář

S využitím IVP při procesu začleňování žáka s OMJ jsem se na naší škole nesetkala, jelikož IVP nebyl pro ně vypracován.

7.2.4 Komunikace školy s cizinci a zapojení rodičů – cizinců do života škol

Jedním z častých problémů pedagogů je komunikace s rodiči žáků-cizinců. Komunikace je s těmito rodiči mnohem komplikovanější. Rodiče často disponují češtinou jen na základní úrovni. Před pedagogy a ředitelem tedy vždy stojí nelehký úkol, a sice řešení organizačních a didaktických záležitostí. Musí překonat jazykovou bariéru, ale též nesmí odradit rodiče od další spolupráce se školou. Musí se snažit, aby rodiče nezaujali vůči škole negativní postoj. Dle J. Průchy (2011, str. 85) postoj rodičů ovlivňuje postavení dětí – cizinců v českých školách, a dokonce i práci učitelů s nimi.

Zapojení rodičů žáka s OMJ do výuky je velmi důležitá. Tuto spolupráci je nutno budovat a podporovat již od samého začátku při začleňování žáka-cizince do školy. Pokud je to možné, je vhodné domluvit si schůzku s rodiči již před samotným nástupem žáka do školy. V případě jazykové bariéry by bylo vhodné zajistit tlumočníka, popřípadě pracujeme se slovníky či informacemi, které jsou formulovány stručně, jednoduše a zřetelně. Pokud je to jen trochu možné, je vhodné zajistit, aby rodič byl přítomen ve třídě během prvních dnů školní docházky. Žákovi tak poskytneme pocit bezpečí a rodič bude mít možnost seznámit se s chodem školy. Je důležité, aby si třídní učitel a rodič společně předávali informace alespoň jednou týdně, aby hodnotili práci

a konzultovali o ní. Důležitá je též zpětná vazba a seznámení se s následným výukovým plánem žáka.

Mé osobní zkušenosti

Popis:

Jan ve své slohové práci na téma *Mé oblíbené jídlo* psal o tradičních ukrajinských pokrmech. Tato prezentace žáky ve třídě velmi zaujala, a tak se učitelka společně s matkou chlapce domluvily, že na hodinu praktických činností připraví matka vybrané ukrajinské pokrmy, které žáci ochutnají. Mezi nimi byly vareniky a boršč. Žáci jí ochotně pomáhali a zapojili se do spolupráce. Žáci byli s kvalitou jídla velmi spokojeni a Honza byl hrdý na své národní jídlo a na to, že může prezentovat ostatním kus své kultury. Rosiho matka slíbila, že přijde na hodiny hudební výchovy a zahraje na klarinet chorvatské národní písně, jelikož není zdatná kuchařka.

Reflexe:

Učitelka: „Jsem ráda, že mohl Jan a Rosi společně se svými matkami prezentovat kulturu svého národa. Velmi potěšující byl fakt, že se děti zajímají i o jinou kulturu, poznaly něco nového a vyzkoušely společně s Janem a jeho matkou jídlo, které předtím neznali.“

Spolužáci: „Jídlo bylo velmi chutné, nevěřili jsme, že pokrm z červené řepy může být tak dobrý. Velmi zábavné bylo uválení těsta a vykrajování koleček, které se plnily tvarohem.“

Janova matka: „Jsem na Jana moc pyšná a těšil mne i zájem ostatních. Myslela jsem si, že nebudou chtít pomáhat a budou mít negativní postoj k ukrajinským pokrmům.“

Jan: „Jsem rád, že mým kamarádům jídlo chutnalo, dokonce chtěli po mně recept. Už se těším na to, až opět budu moci vařit.“

Rosiho matka hraje od dětství na klarinet. Žáci nadšeně poslouchali a nakonec si zazpívali všichni společně.

Matka Rosiho: „Jsem ráda, že děti s takovým zájmem poslouchaly a jsem šťastná, že Rosi má tak výbornou třídu.“

Doporučení:

Postavení rodičů dětí cizinců na českých školách je velmi důležité. S rodiči je zapotřebí spolupracovat a neustále je podporovat. Z těchto dvou příkladů je vidět, že i přes jazykové nedostatky tato spolupráce funguje.

Zapojení rodičů do života školy je rovněž důležitým integračním prvkem a snaha školy může být pro rodiče-cizince motivačním stimulem a pomoci mu se zapojováním do občanské společnosti. V mnohých případech se pak může stát rodič cizinec pro školu přínosem, např. díky svým jazykovým schopnostem a ochotně vést jazykový kroužek.

7.2.5 Využití pomoci odborníků

V dnešní době se v České republice stále vyskytuje vyšší počet cizinců. A na základě této problematiky vzniká mnoho organizací a center, které se touto problematikou zabývají. Cizinci mohou využít nabídky spolupráce s pracovníky a dobrovolníky, spolupráce se školní poradnou s pedagogicko-psychologickou poradnou či s konkrétním fungujícím grantem. Dále to mohou být odborníci z řad pedagogů, kteří nabízejí především pomoc s výukou českého jazyka.

Níže je uveden seznam některých nevládních organizací a institucí, které se zabývají problematikou spojenou s integrací cizinců na území České republiky.

- META o .s. - Sdružení pro příležitost mladých migrantů www.meta-os.cz
- Inkluzivní škola.cz – portál zaměřený na začleňování žáků cizinců do českého vzdělávacího systému www.inkluzivniskola.cz
- Člověk v tísni – obecně prospěšná společnost, která pomáhá lidem v krizových oblastech a situacích www.clovekvtisni.cz
- Nová škola dětem cizinců pomáhá při začleňování se do školy, především prostřednictvím doučování českého jazyka www.novaskolaops.cz
- Sdružení pro integraci a migraci poradna - poradna pro uprchlíky poskytující právní, sociální a psychologickou pomoc těm osobám, které z různých příčin museli opustit zemi svého původu a žádají ochranu na území České republiky www.uprchlici.cz
- Centrum pro integraci cizinců- občanské sdružení pro integraci cizinců poskytuje radu a pomoc imigrantů www.cicpraha.org

Další užitečné odkazy:

- www.amnesty.cz Amnesty International
- www.crdm.cz Česká rada dětí a mládeže
- www.domavcr.cz Praktické informace pro cizince žijící v ČR
- www.opim.cz Organizace na podporu menšin
- www.unicef.cz UNICEF

Mé zkušenosti výše vymezené podpory

Popis:

Jan i Rosi mají možnost docházet na bezplatný kurz českého jazyka, a to přímo v budově školy. Kurz probíhá po dohodě se žáky, a to především v odpoledních hodinách. Tento kurz poskytuje učitelka českého jazyka, která má bohaté zkušenosti ve svém oboru.

Reflexy:

Učitelka: „Jsem ráda, že chlapci mají možnost docházet do kurzu. Učí se velmi rychle a snadno si osvojí vyučující látku. Vedle úkolů a přípravy na hodiny se dokážou připravit i do kurzu.

Je vidět velký pokrok. Jejich slovní zásoba se velmi rozšířila a také je znát velká práce na jejich výslovnosti.“

Matka Jana i Rosiho: „Jsme velmi rády, že chlapci mají možnost docházet bezplatně na doučování českého jazyka a jsme nesmírně vděčné paní učitelce. Máme velkou radost, že každým kurzem se jejich komunikace zlepšuje. Přinášejí domů úkoly, na kterých se snažíme společně pracovat a trénovat český jazyk.“

Chlapci: „Do kurzu českého jazyka chodíme rádi, velmi nás zajímají nová slova. Občas se nám chce jít raději ven, ale víme, že se ještě musíme hodně učit a třeba už za rok nebudeme muset za rok chodit na kurzy.“

Komentář: Každý kraj obec či město se potýká s jiným počtem cizinců. Z toho je zřejmé, že jednotlivé neziskové organizace, centra či konkrétní odborníci mají své základny v právě v místech, kde je nejvyšší počet cizinců. Jedná se především o hlavní město Praha či další velká města v České republice. Nastoupí-li žák s OMJ v místě, kde se tyto organizace nevyskytují, je alespoň možné tyto (výše uvedené) organizace kontaktovat a domluvit se na případnou spolupráci. Jinak je velmi přínosné pro žáka s OMJ, že se na jeho škole vyskytuje pedagog, jenž je ochoten s těmito žáky spolupracovat.

7.3 Metodický materiál pro začlenění žáků s OMJ do třídního /školního systému během konkrétních vyučovacích hodin.

V počátcích je velmi důležité vyzorovat žákovo chování a na jeho základě volit kroky a metody, které budou pro něho vhodné přínosné a budou mu přínosné a pomocné při vyučování a začleňování do třídního kolektivu. Je třeba mít na paměti, že každému žákovi vyhovuje odlišný způsob práce, nejinak je tomu i u žáků s OMJ. Je žádoucí metody střídat a zkoušet nové, aby se zjistilo, jaký styl práce bude žákovi vyhovovat.

7.3.1 Slovník česko-ukrajinský, ukrajinsko-český, výkladový

Slovník při vyučování a domácí přípravě by měl být nedílnou pomůckou žáka.

Pro ukázkou uvádím příklad:

- svléknout se – роздягатися
- Přijet – приїхати
- Zpívat – співати
- vyučovací hodina – урок
- třída – клас
- spolužák – однокласник
- přestávka – перерва
- rodičovská schůzka - батьківські збори
- uklízečka – прибиральниця

Při výběru slovníku je také nutné dbát na žákovy potřeby a také zvolit takovou formu slovníku, která mu bude vyhovovat. Měli bychom mít na paměti, že tato pomůcka je velmi důležitá a bude mu pomáhat na delší dobu.

Mé zkušenosti z výše uvedené podpory:

Popis:

Janova i Rosiho slovní zásoba se velmi rozšířila, ale ještě stále jsou zde nedostatky ve slovním spojení a objevují se slova, kterým nerozumí a které je třeba ve slovníku dohledat. Jak Jan, tak i Rosario mají po celou dobu vyučování svůj slovník k dispozici. Slova, kterým chlapci nerozumí, mají možnost vyhledat a barevně označit. Pokud se

jedná o skupinovou práci, mohou požádat o asistenci souseda v lavici či spolužáka. Slovníky chlapci mají u sebe, po vyučování si je odnášejí do odpolední družiny a poté domů. Nová a označená barevná slova mají opět možnost trénovat ve družině či doma.

Reflexe:

Učitelka Jana: „Jan si sice slovník musí každý den nosit s sebou, ale díky barevnému označení nemusí slova opisovat a za asistenci dětí toto slovo může trénovat. Myslím si, že bez slovníku by se pracovalo Janovi velmi obtížně. Zapisování a vysvětlování významu jednotlivých slov při hodině by zabíralo hodně času a rušilo ostatní.“

Janova matka: „Po příchodu ze školy Jan ihned ukazuje barevně označená slova ve slovníku. Potom si vzájemně nové slovo říkáme a trénujeme jeho výslovnost.“

Jan: „Svůj slovník mám moc rád, pomáhá mi při vyučování i při domácí přípravě. Jsem rád, když se nové slovo naučím a naučím se ho správně vyslovovat.“

Někdy se stane, že některá slova mi dají více zabrat s tím, abych je dobře vyslovil česky.“

Komentář:

Důležité je věnovat novému slovu velkou pozornost. Je nutné dát žákovi prostor, aby si nové slovíčko zapsal a procvičil s ostatními spolužáky. Máme tak jistotu, že žák bude nové slovíčko správně vyslovovat a lépe si ho zapamatuje. Jedinou nevýhodou může být přenášení slovníku. Učitel by proto měl dát žákovi možnost nechávat slovník ve škole, popřípadě obstarat dva slovníky. Slovníky jsou mnohdy těžké a spolu s ostatními učebnicemi a pomůckami mohou zatěžovat záda žáka.

7.3.2 Obrázkový slovník žáka

U slov, u kterých je očekávaná těžší výslovnost, je vhodné použít obrázky. Pokud žák přichází do třídy a neumí číst ani psát, je velmi vhodné, aby měl vyučující připraveny konkrétní obrázky. (Viz Příloha C)

Mé zkušenosti s použitím výše vymezené podpory:

I když oba chlapci velmi snaživí, stále je pro ně výuka českého jazyka velmi obtížná. Zejména u Rosiho se často vyskytovaly problémy při práci. Oba dva chlapci velmi rádi používají obrázkový slovník, který jim umožňuje dané slovo spojit s konkrétním obrázkem. Kromě obrázkového slovníku je vhodné využít i výukové karty-obrázky připravené k danému tématu.

Ve vyučovací hodině prvouky před tématem *Lesní zvířata* dostal Rosi výukové kartičky s vyobrazením jednotlivých druhů zvířat. Jeho úkolem bylo dopsat na druhou stranu karty chorvatské názvy. Obrázky dostal domu. O velké přestávce měl ještě možnost zeptat se na výslovnost svých spolužáku a vyučujícího. O víkendu společně s rodiči trénoval. V další vyučovací hodině měl možnost pracovat a učit se názvy jednotlivých druhů zvířat jako jeho spolužáci.

Reflexy:

Učitelka: „Rosimu tento způsob práce vyhovuje. Dopředu mu tak bylo umožněno, aby se nová slova učil pomocí obrázků. Obrázky s popisem si žák pamatuje lépe než psaný text.“

Matka Rosiho: „Obrázky se Rosimu líbí a pomocí nich se učí rychleji nová slova. Učení mu jde daleko rychleji než psaní a čtení nových slov.“

Rosi: „Z pomocí obrázků se mi daleko lépe učí a pamatuje.“

Spolužáci: „Rádi malujeme obrázky Rosimu, když neví, co znamená nové slovo. Někdy Rosimu obrázky závidíme, jsou opravdu moc hezké.“

Komentář

V problematice nových slov je třeba dát prostor, aby žák pochopil, co dané slovo znamená. Pokud žák nerozumí danému slovu, nemůže pracovat s ostatními žáky a není schopen pracovat na zadaném úkolu. Je tedy lepší způsob využívat obrázky výukové karty ještě před samotným vstupem do nového tématu. U mladších žáků je to velmi vhodný způsob, protože si žák nová slova velmi rychle osvojí.

7.3.3 Osobní slovník žáka

Využití osobního slovníku vede k lepším výsledkům žáka v průběhu vyučování či během trávení volného času. Osobní slovník žáka může být konkrétní sešit,

do kterého si žák zapisuje nová slova. Vedle nového slova si může napsat vysvětlení významu slova, popřípadě si to může přeložit do mateřského jazyka. Vyučující by měl mít přehled nad osobním slovníkem žáka, aby nedocházelo k chybám při vysvětlování daného slova.

Mé zkušenosti s použitím výše vymezené podpory:

Popis:

Oba dva chlapci si nová slova označují ve svém slovníku barevně, který mají stále u sebe. Stává se, že se objeví slovo, které není přeložené do jejich rodného jazyka či překladu nerozumí. V případě neporozumění slova jim pomáhají žáci, kteří nakreslí obrázek, nebo napíší větu s využitím nového slova.

Jan rád ve výuce používá slovník česko-ukrajinsky, ukrajinsko-český, ve kterých barevně označuje slova, tento způsob mu vyhovuje.

Reflexy:

Učitelky: „Chlapci svůj osobní slovník velmi rádi využívají, protože jsou zde obrázky od jejich spolužáků. Baví je, když jim spolužáci malují obrázky ke slově, kterým nerozumí.“

Doporučení:

Stává se, že žáci se nemohou domluvit, kdo bude neznámé slovo do osobního slovníku chlapcům zaznamenávat. A proto po dohodě je dobré určit systém, podle kterého se žáci budou střídat, aby nedocházelo k rozepřím mezi žáky. Bylo by dobré, kdyby žák s OMJ byl přítomen u zápisu, aby danému slovu opravdu rozuměl a společně se spolužáky procvičoval výslovnost.

7.3.4 Metodické materiály:

Další metodický materiál nebyl zkoumán. Přesto jsou níže uvedeny ještě některé učební materiály výuky českého jazyka pro cizince, které mohou být využity jako inspirace při práci.

Učebnice a jiné materiály výuky českého jazyka pro cizince.

V dnešní době můžeme najít mnoho pomůcek, kartiček, pracovních listů a učebnic, které pomáhají při vyučování českého jazyka pro cizince. Samozřejmě daný materiál

musí odpovídat věku a úrovni českého jazyka daného žáka. V případě, že nenajdeme žádný adekvátní materiál, můžeme daný materiál doporučit rodičům, by se i oni zapojili do výuky a procvičování českého jazyka s dětmi.

Individuální pracovní listy:

Při tvorbě pracovních listů dbáme na kratší text s vyobrazením vhodných obrázků, kde je použita jednodušší slovní zásoba. Pro žáka s OMJ je lepší, aby pracovní listy měly menší obsah úkolu a zadání než pracovní listy ostatních.

Počítač – pomocník v hledání informací pro žáka s OMJ

V dnešní době je každá učebna vybavena alespoň jedním počítačem, což umožňuje učitelům využít počítač jako zdroj informací pro žáka. Žák si může vyhledat potřebné informace, např. hledání významu nových slov, vyhledávat k novým slovům obrázky procvičovat český jazyk a zde také může hledat překlad slov ve svém jazyce.

Shrnutí:

Prizpůsobování školnímu prostředí, vzdělání vyučujících, podpora státu žákům-cizincům v českých školách je věnována větší pozornost. Do procesu začleňování se zapojuje celá třída - škola jako celek, důležitou úlohu ve vzdělání žáků hraje vyučující, který kontroluje průběh procesu práce. Proto je velmi důležité, aby se vyučující, kteří se žákem s OMJ setkávají, dané problematice více věnovali, vzdělávali a snažili se hledat způsoby a možnosti práce i bez minimální metodické podpory a věděli, jak s těmito žáky pracovat. Pro žáka s OMJ je velmi důležité, aby bylo vytvořeno takové prostředí, aby žák s OMJ se cítil bezpečně a mohl sdělovat své potřeby a přání při začleňování do procesu výuky. Všichni zúčastnění, kteří mu na této cestě pomáhají, by mu měli poskytovat pomocnou ruku a naslouchat jeho potřebám a přání. Je vhodné po každém vyučovací dnu společně zhodnotit a ocenit práci zúčastněných, vyslechnout jejich požadavky, potřeby a otevřít prostor pro případné poznámky a dotazy.

Závěr

Tato diplomová práce prezentuje metody a možnosti podpory žáka-cizince při procesu začleňování do školního systému.

Teoretická část diplomové práce se zabývá migrací a jejich důvody, počty cizinců na území České republiky. Jsou zde i uvedeny možnosti začleňování žáka s odlišným mateřským jazykem do vyučovacího procesu.

Cílem praktické části je vytvořit metodickou podporu a pomoc pro začlenění konkrétního žáka do školního procesu. Tento soubor metod může poskytnout rady učitelům, kteří mají ve své třídě žáka s odlišným mateřským jazykem a snaží se ho podporovat v procesu jeho začleňování do školního/třídního systému. To vyučujícího povzbuzuje a inspiruje při jejich vlastní práci.

V samotném úvodu této praktické části bylo stanoveno několik cílů a otázek, na které byly za pomoci spolupráce se žáky s OMJ, jejich rodiči, třídními učiteli a spolužáky nalezeny odpovědi. Byly položeny otázky, pomocí nichž se došlo k vytyčeným cílům.

Jednou z otázek bylo, znají-li učitelé metody, jakými lze pracovat se žákem s OMJ. Pomocí dotazníku, který byl proveden s třídními učiteli, bylo zjištěno, že vyučující se snaží pomáhat žákům s OMJ, ale znají jen málo metod, jak s nimi pracovat. Bylo zjištěno, že vyučující nějaké konkrétní metody znají, ale používají je jen velmi zřídka. Vyučující se shodli na tom, že do nových a neznámých metod práce se raději nepouštějí a spíše pracují s osvědčenými a vyzkoušenými metodami. Pokud neznají, budou ochotni přijmout metodickou podporu? V průběhu této práce se všichni zúčastnění ochotně zapojili. Mé působení a spolupráce po celou dobu pozorování probíhala bez žádných problémů. Všichni, kteří se podíleli při práci v procesu začleňování žáka cizince, se vzájemně obohacovali a sdíleli své dojmy a poznatky.

Budou všechny posuny zaznamenatelné, pokud žák dostane minimální podporu při začleňování do třídního školního systému? Samotný proces začleňování žáka s OMJ je procesem dlouhodobým. Ale již po několika setkáních a pozorování byl zřetelný posun.

Tento posun byl nejdříve zaznamenaný v oblasti třídních vztahů, kdy se žák s OMJ stával nedílnou součástí třídního kolektivu, a i přes přetrvávající jazykovou překážku a nedostatky dokázal vytvářet vzájemné a přátelské vztahy.

Další posun nastal v oblasti spolupráce s rodiči, kdy byli rodiče zapojeni do procesu začleňování do školního systému svého dítěte a konkrétními způsoby mohli pomoci.

Dalším viditelným posunem byla i práce ve školní družině. Zde žákům s OMJ pomáhali kamarádi s přípravou na další vyučovací den.

Největší zásluhu na pokroku měli pedagogové, kteří jsou v každodenním kontaktu s těmito žáky. Uvedli, že nastal obrovský posun v samostatnosti těchto žáků. Žáci se stali součástí třídního kolektivu, dokážou přijmout od svých vrstevníků pomoc, umějí pracovat s nejrůznějšími pomůckami a využívají jednotlivé podpůrné metody k jejich práci.

Odborná literatura, která se zabývá problematikou začlenění žáků s OMJ do školního systému uvádí, že je velmi důležité již před příchodem žáka do školy se této problematice věnovat. Této problematice v poslední době je věnováno více pozornosti, ale není k dispozici ucelený soubor metod, který by se zabýval praktickou stránkou této problematiky.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použitých českých zdrojů

- BRANNAN, T.: *Jak se dělá účinná reklama*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1996. ISBN 80-85603-99-3.
- ČÁSTKOVÁ, P.: *Interkulturní vzdělávání učitelů primární školy*. Olomouc: Tribun EU, 2014, 123 s. ISBN 978-80-210-5931-3
- HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I.: *Inkluzivní vzdělávání*. Praha: Grada, 2010, 217 s. ISBN 978-80-247-3070-7
- HAVEL, J. A KOL.: *Interkulturní vzdělávání v primární škole*. Brno: Paido, 2010, 125 s. ISBN 80-210-3687-7
- HOLÝ, P., CHALOUPKOVÁ, H.: *Regulace reklamy: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-180-2.
- ILJUK, B., ŠVARCOVÁ, E.: *Děti cizinců a reemigrantů na školách: etický rámec interakce*: [sborník z konference]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, 92 s. ISBN 978-80-70-41-466-8
- JANEBOVÁ, E.: *Interkulturní komunikace ve škole*. Praha: Fortuna, 2010, 92 s. ISBN 978-80-7373-063-5
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Sborník příspěvků: Vzdělávání menšin a multikulturní výchova v evropském kontextu: sborník příspěvků: 2. mezinárodní konference, 19.-20. listopad 2009*, Liberec: Liberecké romské sdružení, 2010, 166 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. Vyd. 1. Praha: META o.s., 2011. ISBN 978-80-254-9175-1.
- KROPÁČOVÁ, J.: *Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1511-9.
- My a ti druzí: příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole*. Praha: Multikulturní centrum, 2004. ISBN 80-239-2099-5.
- NĚMEC, J.: *Výzkum a edukace sociálně znevýhodněných žáků: romští žáci, děti cizinců (uprchlíků), teorie, výzkum, edukační strategie*. Brno: Paido, 2012, s. 221. ISBN 978-80-7315-191-1
- PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

PRŮCHA, J.: *Multikulturní výchova příručka (nejen pro učitele)* Triton 2011 ISBN 978-80-7387-502-2

SVĚTLÍK, J.: *Marketing a reklama: učební text*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta multimediálních komunikací, 2003. ISBN 80-7318-140-1.

ŠINDELÁŘOVÁ, J.: *Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2012, 145 s. ISBN 978-80-7414-559-9

ŠÍŠKOVÁ, T.: *Menšiny a migranti v České republice*: Portál, s.r.o. Praha 2001 ISBN 80-7178-648-9

Seznam použitých internetových zdrojů:

- Migrace: [online] Dostupné na: www.oberig.cz [cit. 2014-09-15]
- Cizinci: Počet cizinců* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014 [cit. 2014-09-15]
Dostupné z [www: https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu](http://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu)
- Cizinci: Počet cizinců* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014 [cit. 2014-10-13]
Dostupné z [www: https://www.czso.cz/csu/cizinci-pocet-cizincu](http://www.czso.cz/csu/cizinci-pocet-cizincu)
- Cizinci: Sčítání lidu* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničí, 2014 [cit. 2014-12-11]
Dostupné z [www.https:// www.czech.cz/scitani-lidu](http://www.czech.cz/scitani-lidu)
- Sčítání lidu*: [online] Dostupné na: www.csu-rakovnik.cz [cit.2014-12-11]
- Žáci cizinci*: [online]. Praha: Sociologický ústav, 2015 [cit. 2015-1-16]
Dostupné z [www: https://www.soc.cas.cz/en/publikace/zaci-cizinci-v-zakladnich-skol](http://www.soc.cas.cz/en/publikace/zaci-cizinci-v-zakladnich-skol).
- Inkluzivní škola*: [online]. Praha Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, 2015
[cit. 2015-16-1.] Dostupné z [www.https://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi](http://www.ceskaskola.cz/2013/04/msmt-informace-o-zaku-cizincu-na-uzemi).
- Metodická doporučení začleňování žáků cizinců do výuky* [online] Dostupné na :
[www.rvp.cz/ článek/K/Z/14329](http://www.rvp.cz/clanek/K/Z/14329) [cit.2015-02-15]
- Informace o žaku-cizince- na území* :[online] Dostupné na: www.ceskaskola.cz
[cit. 2015-02-15]
- Dvojjazyčný asistent* :[online] Dostupné na: [www. meta-ops.cz/Sites/Default/Files.cz](http://www.meta-ops.cz/Sites/Default/Files.cz)
[cit. 2015-03-18]
- Integrace cizinců přijímací pohovor*: [online] Dostupné na: www.inkluzivniskola.cz
[cit 2015-03-18]
- Zařazení do ročníku*: [online] Dostupné na: www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu [cit.2015-04-01]
- Adaptace dětí cizinců*: [online] Dostupné na: www.rvp.cz/clanek/c/g/1999
[cit. 2015-04-04]
- Kdo je žák cizinec*: [online] Dostupné na: www.osobni-rozvoj-pedagoga.cz
[cit.2015-05-04]

Seznam zkratk

OMJ – Odlišný mateřský jazyk

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

IVP- Individuální vzdělávací plán

ŠVP- Školní vzdělávací program

Seznam obrázků, grafů a tabulek

Seznam grafů

Graf 1.1: Vývoj počtu cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem v ČR 12

Seznam tabulek

Tab. 1.1: Počet počtu cizinců na území ČR 13

Tab. 1.2: Přehled o počtu občanů EU a třetích zemí podle druhu povoleného pobytu, ke dni 31. 12. 2012. 14

Tab. 2.1: Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2013/14 21

Tab. 2.2: Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2012/13. 22

Seznam příloh

Příloha A - Dotazník	I
Příloha B – Ukázka vyučovací hodiny.....	II
Příloha C – Obrázkový slovník žáka.....	III

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník pro pedagoga

Dotazník pro pedagoga

Metody a způsoby práce při začlenění žáka s OMJ.

Znáte níže uvedené metody ?/ ANO / NE

Znáte níže uvedené způsoby práce? /ANO/NE

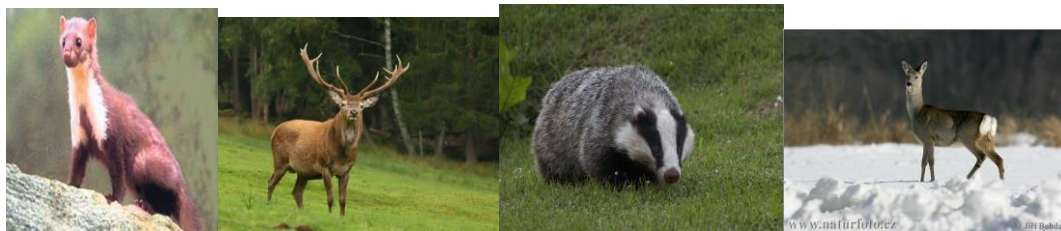
Pokud ANO: jak často tuto metodu používáte? Použili jste tuto metodu? Jakou máte s touto metodou zkušenost? Jaká vidíte pro / proti této metody? Popř. Doplnění o vlastní komentář dané metody. Jaké znáte i jiné způsoby práce uveďte.

- Příprava školy a školní třídy na příchod žáka s OMJ- seznámení s jeho jménem, jazykem, kulturou, příprava místa ve třídě.
- Spolupráce žáka- patrona- každý žák má svoji konkrétní úlohu- pomoc s orientací ve škole, pomoc při vyučování, pomoc při úkolech.
- Tvorba IVP
- Pomoc a využití asistenta pedagoga
- Vzájemná spolupráce pedagoga s rodiči žáka cizince- zpětná vazba, zapojení rodiče do výuky, pomoc při komunikaci rodič/žák, pravidelné návštěvy školy.
- Využití center či jiných organizací zabývajících se pomocí cizinců
- Spolupráce se školním asistentem, výchovným poradcem, pedagogicko-psychologickou poradnou a jinými odborníky.
- Využití osobního slovníku
- Využití obrázkového slovníku
- Osobní slovník žáka např. do kterého si žák – popř. jeho spolužáci v průběhu zapisuje nová slova.
- Učebnice českého jazyka pro cizince, individuální pracovní listy

Příloha B – Ukázka vyučovací hodiny

Datum:	Třída:	Předmět:	Vyučující:	Škola
12 .2. 2015	3. ročník	ČJ/ Vyjmen. slova	Mgr. Švolbová	ZŠ Čistá
Čas:	Změna činnosti:	Obsah činnosti:		Poznámky:
8:00	Ranní rozcvička Přivítání a popřání hezkého dne	Učitele: Kontrola DÚ	Žák Rossi: Kontrola DÚ ujišťuje se zda má vše v pořádku	
8:10	Opakování vyjmenovaných slov po M	Opakují nejdříve společně pak paní učitelka dává slova a pomocí kartiček ukazují, zda se píše i , y	Rossi pracovní tempo stíhá, velmi se snaží	
8:20	Učebnice českého jazyka str. 40 cv. 3 Vysvětlování nových vyjmenovaných slov po P	Napřed si je všichni společně přečtou + vyhledávají příbuzná vyjmenovaná slova – pomůcka interaktivní tabule	Rossi se hlásí o přečtení vyjmenovaných slov a chce vyhledávat příbuzná slova	
8:35	Pracovní listy	Vystřihují si vyjmenovaná slova s obrázky +barevně vybarvují, lepší si je do školního sešitu	Rossi s nadšením vystřihuje a nová slova si zapisuje do svého slovníčku	
8:45	Závěr hodiny	Zaznamenávají si DÚ	Rossi prosí o vysvětlení	Paní učitelka vysvětluje DÚ

Příloha C – Obrázkový slovník žáka

Zdroj: <http://www.merage.cz>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Edita Nováková

Obor: Speciální pedagogika – učitelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Cizinec – žák základní školy

Rok: 2013- 2015

Počet stran textu bez příloh: 84

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů:14

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PaedDr. Jan Toman